

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ПРАВО
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до виконання курсових робіт студентами спеціальності 081
«Право» усіх форм навчання
по кафедрі цивільного, господарського права та процесу

Обговорено та рекомендовано на
засіданні кафедри цивільного,
господарського права та процесу
Протокол № 8 від 24 лютого 2017 року

Чернігів ЧНТУ 2017

Право. Методичні вказівки до виконання курсових робіт студентами спеціальності 081 «Право» усіх форм навчання по кафедрі цивільного, господарського права та процесу / Укл.: Хименко О.А., Колодій І.М. – Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. – 2017. – 59 с.

Укладачі:

ХИМЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ, завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

КОЛОДІЙ ІННА МИКОЛАЇВНА, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу, кандидат юридичних наук

Відповідальний за випуск: ХИМЕНКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ, завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент: ПУЗИРНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФЕОДОСІЙОВИЧ, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу, доктор юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
I. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ, ОБРАННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	6
Основні вимоги до курсової роботи.....	6
Обрання та затвердження теми курсової роботи.....	7
II. ВИКОНАННЯ ТА ТЕХНІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	8
Процедура виконання курсової роботи.....	8
Попереднє ознайомлення з джерелами	8
Визначення об'єкта, предмета та мети дослідження, складання плану роботи	9
Збір та опрацювання матеріалів, необхідних для написання курсової роботи ...	10
Проведення емпіричного дослідження	11
Написання курсової роботи.....	12
Врахування зауважень наукового керівника та остаточне оформлення курсової роботи	13
Технічне оформлення курсової роботи.....	14
III. СТРУКТУРА КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	19
IV. КЕРІВНИЦТВО КУРСОВОЮ РОБОТОЮ	25
Попередні консультації.....	25
Погодження плану курсової роботи і визначення індивідуального завдання	25
Поточні консультації.....	25
Перевірка курсової роботи	26
Терміни здачі та рецензування курсових робіт	26
Написання відгуку на курсову роботу	27
V. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ	29
Виступ студента.....	29
Запитання і відповіді	29
Оцінка курсової роботи	29
VI. ДОДАТКИ.....	30

ВСТУП

Вирішення проблем освіти здійснюється шляхом правильної організації навчального процесу та самостійної роботи студентів. Саме від активності, насамперед, самостійної роботи залежить, чи будуть здатні студенти до вдосконалення своєї навчальної діяльності, чи відчують необхідність включитися в систему безперервної освіти, чи займуться в подальшому самоосвітою, науковою роботою.

Навчальний процес характеризується різним ступенем та рівнями щодо глибини і складності завдань. Його здійснюють різні люди, які мають різну підготовку та дослідницькі можливості. Тому важливими є елементи наукового пошуку, які використовують під час навчального процесу в навчальних закладах різного рівня. При цьому планка вимог до наукового пошуку зростає у вищому навчальному закладі.

Навчальний процес у Чернігівському національному технологічному університеті передбачає різні форми самостійної індивідуальної роботи з елементами наукового пошуку, зокрема, виконання курсової роботи, рівень виконання якої значною мірою свідчить про ступінь засвоєння студентом здобутих знань. Курсова робота повинна бути заключним етапом вивчення блока профільних дисциплін певного напрямку освіти, відповідати завданням навчальної дисципліни і бути тісно пов'язаною з практичними потребами конкретного фаху.

Курсова робота сприяє формуванню у студента навичок до самостійної наукової творчості, підвищення його теоретичної і професійної підготовки, кращого засвоєння навчального матеріалу. Курсова робота дозволяє студентам розширювати коло додаткової інформації з обраної теми, а також вивчити ті розділи курсу, котрі під час занять розглядалися лише оглядово. При написанні курсової роботи студент повинен показати вміння працювати з літературою, аналізувати джерела правової та соціальної практики, робити обґрунтовані висновки.

Головною метою написання курсових робіт є формування у студентів необхідних поглиблених правових знань, невід'ємно пов'язаних з їх професійною підготовкою.

І. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ РОБОТИ, ОБРАННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Основні вимоги до курсової роботи

Курсова робота є важливим етапом підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі. Її науковий рівень, грамотність викладу, правильність оформлення, вміння студента в процесі захисту обґрунтувати та довести викладені у роботі думки та висновки свідчать про рівень володіння досліджуваним матеріалом і можливість самостійного опрацювання обраної теми.

Виконання курсової роботи передбачає вироблення навичок самостійної роботи з науковими джерелами й оволодіння методикою досліджень, а також здатність обрати і проаналізувати наукову або практичну проблему роботи, самостійно узагальнити опрацьований матеріал, обґрунтувати висновки.

Курсова робота повинна відповідати сучасному рівню розвитку науки, законодавства і практики. Вона виконується з метою закріплення й узагальнення знань, одержаних студентами, та їх застосування при комплексному вирішенні конкретного фахового завдання.

Відповідно, *метою* написання *курсвої роботи* є:

систематизація і поглиблення теоретичних та практичних знань з обраної спеціальності і спеціалізації, їх застосування при вирішенні конкретних завдань та набуття вміння їх розв'язувати;

оволодіння методикою дослідження, узагальнення та логічного викладу матеріалу;

розвиток уміння студента самостійно вивчати й узагальнювати законодавчі та наукові літературні джерела, юридичну, соціально-економічну, психологічну практику.

У процесі роботи студенти вдосконалюють такі *навички* та *вміння*:

самостійно формулювати проблему дослідження;

визначати мету, основні завдання, предмет, об'єкт дослідження;

здійснювати пошук і добір потрібної наукової інформації;

аналізувати практичну діяльність різних організацій та їх керівників;

логічно й аргументовано висловлювати свої думки, пропозиції, робити висновки;

правильно оформлювати науково-довідковий матеріал;

публічно захищати підготовлену роботу (робити наукові повідомлення, відповідати на запитання, захищати свою точку зору тощо).

Загальні вимоги щодо викладення змісту курсової роботи:

цілеспрямованість, відповідність меті;

чітка логічність та послідовність побудови роботи і викладу матеріалу;

глибина дослідження та повнота висвітлення питань;

переконливість аргументації викладених думок;

точність формулювань, конкретність викладу матеріалу;

обґрунтованість висновків і рекомендацій;

грамотне технічне оформлення роботи.

Обрання та затвердження теми курсової роботи

Тематика курсових робіт складається науково-педагогічними працівниками кафедри і затверджується не пізніше вересня для наступного навчального року на засіданні кафедри. Перелік затверджених тем друкується за навчальною дисципліною окремо і подається для ознайомлення. Зазначений перелік не є вичерпним, студент може самостійно сформулювати тему курсової роботи і з відповідним обґрунтуванням узгодити з науковим керівником з попередженням про це завідувача кафедри.

Вибір теми курсової роботи дає можливість студентові оцінити свою готовність до її написання, з урахуванням базового рівня знань, одержаних у результаті засвоєння фахових дисциплін, рівень оволодіння конкретними методиками дослідження, певними вміннями працювати з першоджерельною та іншою літературою. У процесі виконання курсової роботи ці знання та вміння значно поглибляться, набудуть подальшого розвитку. Студент обирає ту тему, яка найповніше відповідає його навчальним інтересам та схильностям. Перевага надається темі, при розробці якої студент може виявити максимум особистої творчості та ініціативи. Студент виконує, як правило, одну курсову роботу на навчальний рік.

Студенти денної форми навчання мають визначитись щодо теми курсової роботи протягом **4 тижнів** з початку навчального року, а студенти заочної форми навчання – протягом **1 тижня** з початку занять на сесії, яка передбачає надання завдань на наступну сесію, у ході якої буде відбуватися захист курсових робіт.

При виборі теми необхідно знати, що в межах однієї групи, (враховуючи форми навчання), як правило, не допускається виконання курсової роботи за однією темою двома чи більше студентами. Тому староста групи, науковий керівник чи лаборант кафедри має інформувати студентів про вже обрані теми курсових робіт.

Після вибору теми курсової роботи студент повинен заповнити спеціальний бланк, де зазначається предмет, з якого виконується курсова робота, прізвище, ім'я, по батькові студента, обрана тема курсової роботи та номер групи, в якій навчається відповідний студент. Зазначений перелік погоджується з науковим керівником, затверджується завідувачем кафедри і зберігається на кафедрі.

Зміна обраної студентом теми забороняється, окрім виняткових випадків, зумовлених збігом обставин (зміна законодавства, стажування за кордоном, реформи тощо) за дозволом завідувача кафедри.

II. ВИКОНАННЯ ТА ТЕХНІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Процедура виконання курсової роботи

Після затвердження завідувачем кафедри теми курсової роботи студент повинен розпочати її виконання. Як правило, ця робота включає такі етапи:

- 1) попереднє ознайомлення з джерелами;
- 2) визначення *об'єкта, предмета* та *мети дослідження*, складання **плану** роботи;
- 3) збір та опрацювання необхідних для написання курсової роботи матеріалів;
- 4) проведення емпіричного дослідження;
- 5) написання курсової роботи;
- 6) врахування зауважень наукового керівника та остаточне оформлення курсової роботи.

Попереднє ознайомлення з джерелами

Таке ознайомлення включає опрацювання відповідних розділів наукової, навчальної та довідкової літератури, монографій, дисертацій, публікацій у періодичних виданнях, опрацювання нормативних джерел та роботу з бібліографічними матеріалами, бібліотечними каталогами, збірниками судової та іншої правозастосовчої практики тощо. Доцільно звернути увагу на списки використаної літератури з даної проблеми, що знаходяться в кінці кожної статті або ж монографії, які також допоможуть поповнити джерела необхідної літератури з даної проблеми. У бібліотеці є також спеціальні видання «Літописи книг», «Літописи журнальних статей», «Літописи рецензій», де знаходяться бібліографічні показники. Вивчення літератури з теми передбачає можливість простежити стан розв'язку даної проблеми різними авторами, аргументацію їх висновків і узагальнень, систематизувати напрацьований матеріал, щоб чіткіше зрозуміти та виділити проблему для дослідження, проаналізувати методи, які використовували науковці.

Доцільно використовувати й можливості комп'ютера в світовій мережі *INTERNET*. На перший план виходить використання пошукових систем та *web-ресурсів Internet* для збору, накопичення та систематизації необхідної інформації. Для ефективного пошуку необхідної інформації у всесвітній комп'ютерній мережі *Internet* з використанням пошукових систем студент повинен керуватися наступними правилами:

пошук необхідної інформації можна здійснюватися як по сайту, так і у всій мережі *Internet*, що може бути вибрано на проміжній сторінці, яка з'являється перед початком пошуку;

пошук працює з урахуванням морфології мови, що використовується;

при індексації враховуються власні імена. Якщо в запиті слово написано рядковими буквами, то пошук буде проведений без урахування великих і малих

букв (без збігу регістру). Якщо перша буква в слові прописна, знайдуться лише ті документи, де це слово написано з великої букви;

існує пошук в зонах (заголовках, посиланнях, анотаціях) і за атрибутами (датами, посиланнями, іменами);

звертайтеся до пошукової машини звичайною для людини мовою;

важливою особливістю мови запитів є можливість вказувати відстані між словами в запиті;

якість пошуку забезпечується тонким алгоритмом розрахунку релевантності.

Результатом пошуку є список документів, упорядкованих за релевантністю, яка враховує не тільки кількість знайденого, але і контрастність слів (частотні характеристики) і відстань між словами. Усередині документа виділені (підсвічуються) слова, що беруть участь у запиті. З кожного такого слова можна перейти на наступне і на попереднє. Можна сортувати результат пошуку і за часом появи (оновлення) сторінок. Список документів розбитий на сторінки по 10 елементів і перехід до наступної сторінки здійснюється натисненням посилання з номером потрібної сторінки або посиланням «Далі».

Результатом такої роботи повинно бути складання списку джерел, що будуть використовуватися при написанні курсової роботи, його систематизація та упорядкування. Цей список у процесі роботи може доповнюватися та уточнюватися.

Визначення об'єкта, предмета та мети дослідження, складання плану роботи

Цей етап виконання курсової роботи має на меті з'ясування та встановлення кола питань, які мають бути в ній розглянуті. Для цього студент повинен опрацювати основні теоретичні джерела з теми курсової роботи, проконсультуватись з керівником і сформулювати конкретні питання, які, на його думку, мають становити основний зміст курсової роботи.

При з'ясуванні об'єкта, предмета і мети дослідження слід зважати на те, що між ними і темою курсової роботи є системні логічні зв'язки. Об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації. Правильне, науково обґрунтоване визначення об'єкта дослідження – це не формальна, а суттєва, змістова наукова акція, зорієнтована на виявлення місця і значення предмета дослідження в більш цілісному і широкому понятті дослідження. Треба знати, що об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини як соціальної істоти (суб'єкта). Предмет дослідження – це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Предмет дослідження є таким його елементом, який включає сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованих людиною (суб'єктом) у процесі

дослідження з певною метою в конкретних умовах. Предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт.

Таким чином, предмет відрізняється від об'єкта дослідження характером і специфікою підходів до вивчення цих феноменів. Об'єкт досліджується або як сукупна системна властивість цілісного явища, яка визначає характер функціонування зв'язків між її елементами (частинами), або як така властивість, яка є результатом дії зв'язків між її елементами (частинами). Відповідно, закономірності функціонування зв'язків між елементами (частинами) цілісного явища є предметом дослідження.

Правильне визначення мети роботи дасть змогу студенту виокремити в ній основний напрям дослідження, упорядкувати пошук і аналіз матеріалу, підвищити якість роботи, уникнути загальних міркувань.

Мета курсової роботи повинна бути тісно пов'язана з назвою її теми.

На основі сформульованої мети студент має визначити основні завдання, які слід розв'язати в процесі виконання роботи. Завдання мають конкретизувати основну мету роботи.

Отже, наявність поставленої мети дослідження дозволяє визначити завдання дослідження, які можуть включати такі складові:

вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, визначення сутності понять, явищ, процесів, подальше їх вдосконалення, вивчення ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);

всебічне (за необхідності й експериментальне) вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, їх причин, типових особливостей передового досвіду; таке вивчення дає змогу уточнити, перевірити дані, опубліковані в спеціальних неперіодичних і періодичних виданнях, підняти їх на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження;

обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення даної проблеми;

розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів дослідження у практиці роботи відповідних установ (організацій).

Наявність плану курсової роботи дозволяє висвітлити в ній тільки ті питання, котрі стосуються теми, забезпечити чіткість і послідовність у викладі матеріалу, уникнути повторів, науково організувати самостійну роботу, у певній мірі зекономити час.

Складання плану не повинно відбуватися механічно. Для чіткого визначення кола питань, котрі необхідно розглянути, кожний розділ плану можна розділити на дрібніші підрозділи. При цьому слід пам'ятати, що занадто перевантажувати план роботи багатьма питаннями недоцільно. Перша ознака неправильно складеного плану – повторення одним з питань назви теми. Кожне окреме питання повинне розкривати тільки її частину.

Після складання плану роботи необхідно узгодити його з науковим керівником. Без такого погодження приступати до розкриття теми не

рекомендується, так як невдало складений план може звести нанівець всю подальшу роботу.

Отже, **результатом** цього етапу має бути складений у встановленій формі і погоджений з керівником план курсової роботи.

Збір та опрацювання матеріалів, необхідних для написання курсової роботи

Як правило, така робота проводиться студентом у вільний від навчання час і передбачає дослідження кола основних питань, що внесені до пунктів плану курсової роботи. Тому зміст її залежить від характеру тих питань, які мають бути розглянуті в курсовій роботі. Вивчення літератури варто починати з праць, де проблема відображається в цілому, а потім перейти до більш спеціалізованих досліджень. Починати ознайомлення з виданням треба з титульного аркуша, з'ясувавши, де, ким, коли воно було видано. Необхідно переглянути зміст, який розкриває структуру видання, наповнення його розділів, звернутися до передмови, де розкрито призначення видання, завдання, поставлені в ньому автором. Читаючи видання, треба уважно стежити за авторською думкою, вміти відрізнити головні положення від доказів й ілюстративного матеріалу. Часто статті з наукових збірок складні для сприйняття, тому слід їх читати кілька разів, намагаючись виділити головну ідею та аргументи, якими автор її доводить. З'ясовуючи це, треба виписати всі необхідні цитати, цифри, факти умови аргументи, якими оперує автор, доводячи основну ідею статті.

Опрацьовуючи матеріали, слід постійно пам'ятати тему, мету та завдання курсової роботи, щоб виписувати тільки те, що стосується теми дослідження. Залежно від теми дослідження, поставленої мети та конкретних завдань, а також специфіки та значущості даного джерела вибирають той чи інший вид запису. Найбільш поширеними серед них є:

1) складання логічного плану, тобто послідовний перелік питань, які розглядаються в науковій роботі. Часом до нього додають пояснення і приклади;

2) анотація наукової роботи – короткий опис змісту книги чи статті, який часто поєднує в собі й оцінку твору;

3) виписування цитат для підтвердження тієї чи іншої думки автора. Цитувати потрібно найбільш важливе, суттєве, по можливості, завершеними думками, кожену цитату необхідно брати в лапки і після неї в квадратних дужках вказувати використане джерело (номер роботи зі списку підібраної літератури і сторінку, відокремивши їх комою, наприклад: [15, с.132];

4) складання тез, тобто сформулювати основні положення, твердження, які послідовно, коротко, часто в категоричній формі передають основний зміст роботи без пояснень та доказів. Кожна теза самостійна, плавного переходу між ними може і не бути;

5) поширеною формою запису є конспект. Це стислий, логічно зв'язаний виклад всього змісту книги чи статті. Конспектування об'єднує в собі різні види запису: тези, що становлять його основу, поряд з передачею роздумів автора,

доказів використовують цитати. На окремі частини роботи може бути складений логічний план. Конспекти бувають різні: тематичні, систематичні, прості або складні, короткі або розширені, можуть бути доповнені різними таблицями, схемами, малюнками, прикладами, поясненнями тощо.

Залежно від поставлених завдань роботи та значущості джерела використовують той чи інший вид запису або ж їх комплекс.

Використання різних видів запису дасть можливість глибоко й об'єктивно проаналізувати сутність досліджуваної проблеми, оцінити теоретичне і практичне значення даної роботи, зробити відповідні висновки щодо глибини, широти розробки досліджуваної проблеми. І все це слід відобразити в роботі.

Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. Чим ширшим і різноманітнішим буде коло джерел, якими студент користувався, тим вищою є теоретична та практична цінність його дослідження. Автор роботи повинен проаналізувати діючі нормативні джерела, при необхідності порівняти їх з тими, що вже втратили чинність, а також розглянути історичний аспект досліджуваного питання. Крім цього, здійснюється вивчення та аналіз теоретичного матеріалу з обраної теми.

Якщо розгляд зазначених питань передбачає використання матеріалів юридичної практики, основне завдання студента – зібрати та проаналізувати такі матеріали.

Результатом проведеної на цьому етапі роботи має бути зібраний і опрацьований студентом практичний та інший матеріал для безпосереднього написання курсової роботи.

Проведення емпіричного дослідження

Важливим змістовним елементом курсової роботи для студентів, що навчаються за спеціальністю «Право», є емпірична частина основного змісту роботи. У ній мають бути охарактеризовані конкретні дослідницькі процедури (анкетування, інтерв'ю, спостереження, вивчення документів та ін.), здійснено короткий аналіз вибірки, описаний досвід та особливості застосування методів, представлені отримані результати. Особливої уваги заслуговує статистична обробка – це не лише технічний засіб аналізу даних, але і по-справжньому творчий етап дослідження, в ході якого на основі застосування методів математичної статистики здійснюється інтерпретація отриманих результатів, а отже, проявляються самостійність та науково-пошукові й аналітичні здібності студента.

Відповідно, окремим розділом (підрозділом) у курсовій роботі можуть представляти результати емпіричного дослідження, їх обговорення та тлумачення. Вибір та застосування наукових методів, пов'язаних не зі збором матеріалу, а з його поясненням та різнобічним осмисленням, у кожному конкретному випадку залежить від характеру та типу наукової роботи.

Написання курсової роботи

Готуючись до викладення тексту курсової роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему, яка повинна бути розкрита. Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів. Кожний розділ (глава) висвітлює самостійне питання, а підрозділ (параграф) – окрему частину цього питання. Починаючи працювати над розділом, доцільно відмітити його головну ідею, а також перерахувати питання, котрі планується висвітлити у кожному з підрозділів. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, результатами анкетування та експерименту, аналізом конкретного практичного досвіду.

Відповідно до розробленого і погодженого з керівником плану студент висвітлює кожне з передбачених у ньому питань. При цьому він, як правило:

1) наводить і розглядає різні погляди щодо спірних проблем окремими науковцями та практичними працівниками;

2) визначає свою позицію щодо спірних проблем, підтримуючи одну чи декілька висловлених точок зору або формулюючи свою власну точку зору з відповідних аргументів;

3) аналізує відповідні положення нормативних актів чи інших першоджерел;

4) використовує матеріали юридичної, соціальної практики, інші матеріали ілюстративного характеру (статистичні дані, узагальнення, витяги з архівних документів тощо);

5) підтримує чи вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства та поліпшення практики його застосування; формулює інші пропозиції теоретичного чи практичного характеру.

Треба уникати безсистемного викладення фактів без достатнього їх осмислення та узагальнення. Думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність. Один доказ має впливати з іншого.

Курсова робота має відповідати наступним вимогам:

чіткість побудови;

логічна послідовність (виклад одного питання повинен логічно пов'язуватися з викладом наступного питання);

аргументація висновків з кожного питання плану;

точність у визначеннях та класифікаціях (для цього доцільно згадати правила логіки стосовно визначень та класифікацій);

конкретність у викладенні результатів роботи;

доведеність висновків по роботі в цілому.

Роботу над чорновим рукописом варто розпочати із компонування основної частини, потім написати висновки і, в останню чергу, вступ.

Найголовніше на цьому етапі – це зафіксувати основні думки, систему доказів, не втрачаючи логіки викладу.

Готовий чорновий варіант відкладіть на декілька днів, після чого ще раз

критично перевірте його. Цей відкорегований варіант покажіть науковому керівнику.

Врахування зауважень наукового керівника та остаточне оформлення курсової роботи

Студент повинен врахувати сформульовані науковим керівником курсової роботи конкретні зауваження. Залежно від характеру та змісту зауважень він виправляє змістовні, стилістичні та орфографічні помилки, доповнює курсову роботу новими положеннями, у разі необхідності використовує додаткові матеріали правозастосовчої та соціальної практики, уточнює чи змінює свою позицію щодо спірних проблем тощо. Відповідно, на даному етапі потрібно зосередитися на літературному оформленні роботи:

- скоротити другорядний матеріал;
- поліпшити композицію курсової роботи;
- перевірити обґрунтованість висновків;
- відстежити логіку викладу, виключити повтори;
- визначити доцільність таблиць та малюнків.

Особливу увагу слід звернути на стиль роботи, який конкретизується вмінням точно й обґрунтовано висловлювати свої думки мовою науки, умінням розкривати на конкретних прикладах єдність теорії та практики, наявність у роботі понятійного апарату, висновку з кожного питання.

У нарисах «Про хорошу мову наукової роботи» відомий вчений-гуманітарій Д.С. Лихачов виділив **11 вимог-орієнтирів для дослідника-початківця** (яким, без сумніву, є студент, що виконує курсову роботу):

вимога до мови наукової роботи різко відрізняється від вимог до мови художньої літератури;

метафори та різні образи в мові наукової роботи допустимі тільки у випадках необхідності поставити логічний акцент на якусь думку. У науковій роботі образність – тільки педагогічний прийом привертання уваги читача до основної думки роботи;

добра мова наукової роботи не помічається читачем. Читач повинен помічати тільки думку, але не мову, якою думка виражена;

головна особливість наукової мови – ясність;

інша особливість наукової мови – легкість, стислість, свобода переходів від речення до речення, простота;

підрядних речень повинно бути мало. Фрази повинні бути короткими, перехід від однієї фрази до іншої логічно природним, «непомітним»;

кожну написану фразу слід перевіряти на слух і потрібно перечитувати написане вголос для себе;

слід менше вживати займенники, що примушують думати: до чого вони відносяться, що вони «замінили»;

не слід боятися повторень, механічно від них позбавлятися. Те чи інше поняття повинне подаватися одним словом (слово в науковій мові завжди термін). Уникайте лише тих повторів, що йдуть від бідності мови;

уникайте «слів-паразитів», слів сміттєвих, що нічого не додають до думки; звертайте увагу на «ясність» слів.

Технічне оформлення курсової роботи

Письмову роботу друкують на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 (210x297мм) чи форматів у межах від 203x288 до 210x297 мм, через 1,5 міжрядкових інтервали до тридцяти рядків на сторінці. У деяких випадках (як виняток) за дозволом декана можна подавати курсову роботу, виготовлену рукописним способом.

Обсяг курсової роботи, як правило, складає 25-35 друкованих сторінок (без додатків). Список використаних джерел повинен містити не менше 20 джерел.

Текст курсової роботи необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – не менше 30 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 20 мм. Текст має бути набраним шрифтом Times New Roman, 14 кеглем.

У разі помилки, описок і графічних неточностей, які виявилися в процесі написання, необхідно замінити сторінки. Іноді (як виняток) допускається зафарбування помилки білою фарбою і нанесення на тому ж місці або між рядками виправленого тексту.

Заголовки структурних частин письмової роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами, обираючи команду «по центру». Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу (крапка в кінці заголовка не ставиться).

Кожний розділ курсової роботи треба починати з нової сторінки, параграф – по тексту. Нумерація сторінок, розділів, підрозділів здійснюється арабськими цифрами без знака №. Першою сторінкою письмової роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок, але номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ» арабськими цифрами, потім друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Текст може доповнюватися ілюстративним матеріалом у вигляді графіків, діаграм, схем тощо. Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти, діаграми) і таблиці необхідно розміщувати безпосередньо за текстом, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Якщо ілюстрації і таблиці розміщені на окремих сторінках, ці сторінки нумерують за загальною нумерацією сторінок. Таблицю чи ілюстрацію на аркуші формату, більшого за А4,

враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або в додатках.

Зміст ілюстрацій має допомагати кращому розкриттю теми, наочно ілюструвати думки автора, і тому в тексті на кожну з них має бути посилання з коментарем.

Підпис під ілюстрацією зазвичай має такі основні елементи:

найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом «Рис.»;

порядковий номер ілюстрації, який вказується без знака номера арабськими цифрами;

тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст із якомога стислішою характеристикою зображеного;

експлікацію – пояснення деталей сюжету, позначених на ілюстрації цифрами тощо.

Нумераційний заголовок (Рис. 1.) розміщують під графіком (схемою) поряд із тематичним заголовком.

Тематичний заголовок ілюстрації розміщують після нумераційного. За необхідності далі наводять пояснювальні дані (експлікацію).

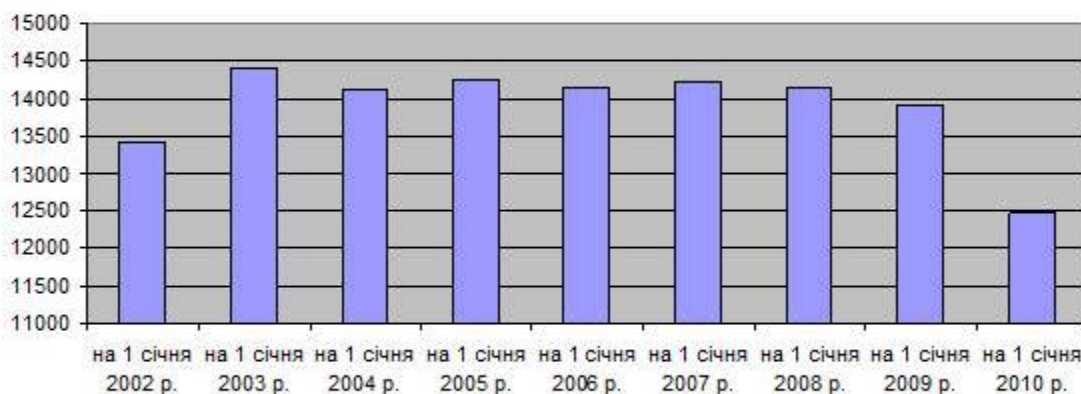

Рис. 1 Чисельність застрахованих осіб (тис.чол.)

Недоцільно оформлювати посилання на ілюстрації як самостійні фрази, в яких лише повторюється те, що міститься в підписі. У тому місці, де викладається тема, пов'язана з ілюстрацією, і де потрібно вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу в круглих дужках «(рис. 3.1)» або зворот типу «... як це видно з рис. 3.1», «... як це показано на рис. 3.1».

Цифровий матеріал, як правило, оформляється у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею посередині рядка. Назву та слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву таблиці друкують **жирним шрифтом**.

Заголовки граф (колонок) таблиці починаються з великих літер, підзаголовки, якщо вони становлять одне речення із заголовком – з малих, а якщо вони є самостійними – з великих. Заголовок кожної графи має бути по можливості коротким.

У таблицях слід обов'язково зазначати одиницю виміру. Якщо всі показники таблиці мають однакову одиницю виміру, її наводять у заголовку. Одиниці виміру мають наводитися відповідно до стандартів. Числові величини в таблиці повинні мати однакову кількість десяткових знаків.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. При перенесенні частини таблиці на наступну сторінку назву розміщують тільки над першою частиною таблиці, а заголовки граф повторюють над кожною наступною частиною.

Посилання у тексті на таблиці пишуть скорочено, наприклад: «у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вживати скорочене слово «дивись»: наприклад, «див. табл. 1.2».

Пояснення значень символів, числових коефіцієнтів у формулах треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони дані в формулі, і кожне – з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Рівняння і формули треба відділяти від тексту вільними рядками: вище і нижче кожної формули потрібно залишати не менш як один вільний рядок. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (x) і ділення (:).

Нумерувати формули слід лише в тому разі, якщо хоча б на одну з них є посилання в подальшому тексті. Номер формули (арабськими цифрами в круглих дужках) ставлять біля правого поля сторінки без крапок від формули до її номера. Номер, який не вміщується в рядку з формулою, переносять на наступний (нижче формули). Номер формули при її перенесенні вміщують на рівні останнього рядка.

Загальне правило пунктуації в тексті з формулами таке: формула є складовою речення як його рівноправний елемент, тому в кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації. Двокрапку перед формулою ставлять лише у випадках, передбачених правилами пунктуації: а) у тексті перед формулою є узагальнююче слово; б) цього потребує будова речення, що передує формулі.

Розділовими знаками між формулами, котрі йдуть одна під одною і не відокремлені текстом, можуть бути кома або крапка з комою, які ставлять безпосередньо за формулою до її номера.

При посиланні на формулу у круглих дужках наводять її порядковий номер, наприклад: «у формулі (3.1)».

Для підтвердження власних аргументів посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити **цитати**. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги щодо цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей

авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і давати відповідні посилання на джерело).

Після такої роботи за погодженням з науковим керівником студент може передати йому для ознайомлення другий (повторний) варіант своєї курсової роботи або лише ті її частини (фрагменти), до яких були зроблені найбільш істотні зауваження.

Результатом цієї роботи має бути остаточний варіант курсової роботи, погоджений з науковим керівником і оформлений відповідно до встановлених вимог. Він подається на кафедру і реєструється в журналі.

III. СТРУКТУРА КУРСОВОЇ РОБОТИ

За *структурою* курсова робота складається з:

- 1) титульного аркушу;
- 2) змісту;
- 3) вступу;
- 4) основної частини;
- 5) висновків;
- 6) списку використаних джерел;
- 7) додатків (при необхідності).

1. *Титульний аркуш* курсової роботи повинен містити:

- а) найменування вищого навчального закладу та органу, якому він підпорядковується, факультету, а також кафедри, на якій виконана курсова робота;
- б) найменування навчальної дисципліни, з якої виконується курсова робота;
- в) тему курсової роботи;
- г) прізвище, ім'я, по батькові студента, номер навчальної групи;
- д) науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника;
- е) місто і рік виконання (*див. додаток № 1*).

2. *Зміст* курсової роботи – це план курсової роботи, згідно з яким вона виконується, що містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів, які мають заголовок, зокрема, вступу, загальних висновків, списку використаних джерел (*див. додатки № 2, 3*).

3. *Вступна частина* курсової роботи повинна віддзеркалювати теоретичну роботу автора. У вступі курсової роботи розкривається актуальність теми дослідження, мета і завдання курсової роботи, визначається її об'єкт і предмет, методи дослідження та ступінь її наукової розробки (*див. дод. № 4*).

Розглянемо більш детально компоненти вступу:

актуальність теми (актуальність у перекладі з латинської означає важливість, практичну значущість проблеми), яка розкривається шляхом аналізу та порівняння з відомими дослідженнями вибраної проблеми, визначення необхідності та доцільності дослідження для розвитку відповідної галузі;

мета і завдання курсової роботи – залежно від того, наскільки зрозуміло і точно сформульовано мету та завдання курсової роботи, настільки вдалим буде її план, організація виконання, стиль викладу. Правильне визначення мети і завдань курсової роботи дасть змогу студенту визначити зміст курсової роботи, упорядкувати пошук аналізу матеріалу, підвищити якість роботи, уникнути загальних міркувань. Мета курсової роботи повинна бути тісно пов'язана з назвою її теми. На основі сформульованої мети студент має визначити основні

завдання, які необхідно розв'язати в процесі виконання курсової роботи. Завдання повинні конкретизувати основну мету роботи;

визначення об'єкта і предмета курсової роботи. Об'єкт – це загальний образ явища процесу, що вивчається (наприклад, нормативно-правові акти, економічна політика, соціальна робота і т.д.), предмет дослідження – це частина об'єкта, яка досліджується (див. додаток № 5).

вибір методів проведення дослідження. У вступі визначають методи дослідження (способи), які використовувались при написанні курсової роботи.

Метод – це спосіб досягнення поставленої мети. Метод об'єднує суб'єктивні й об'єктивні аспекти пізнання. Дамо коротку характеристику основних загальнонаукових методів пізнання.

Спостереження – це метод безпосереднього вивчення предметів і явищ шляхом реєстрації подій, явищ, ситуацій, фактів тощо за місцем їх безпосереднього виникнення.

Порівняння – це метод виявлення відмінностей між об'єктами, знаходження в них спільного за допомогою органів чуття чи спеціальних пристроїв.

Підрахунок – це метод знаходження числа, що визначає кількісне співвідношення однотипних об'єктів або їх параметрів, котрі характеризують ті чи інші властивості.

Експеримент – це метод науково-дослідницької діяльності, в результаті якої перевіряється істинність гіпотез або виявляються закономірності об'єктивного світу. Під час експерименту дослідник втручається в процес, який він вивчає, з метою пізнання. При цьому одні умови досліду ізолюються, інші виключаються, а деякі підсилюються або послаблюються.

Узагальнення – це метод визначення загального поняття, в якому відображається головне або основне, що характеризує об'єкти певного класу. За допомогою методу узагальнення утворюються нові наукові поняття, формулювання законів і теорій тощо.

Абстрагування – це метод відвертання уваги в думках від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів і виділення декількох сторін, що цікавлять дослідника. Абстрагування, як правило, здійснюється в два етапи. На першому етапі визначаються несуттєві властивості, зв'язки тощо, на другому – досліджуваний об'єкт замінюють іншим, більш простим, тобто спрощеною моделлю, яка зберігає головне в складному.

Аксіоматичний метод – це метод побудови наукової теорії, при якому деякі твердження (аксіоми) приймаються без доведень і тоді використовуються для отримання решти знань (за певними логічними правилами).

Аналіз – це метод пізнання, при якому предмет дослідження (об'єкт, властивості тощо) розкладається на окремі складові частини.

Синтез – це метод поєднання окремих сторін предмета дослідження в єдине ціле.

Аналогія – це один із методів наукового пізнання, за допомогою якої одержують знання про предмети і явища на основі їх подібності з іншими.

Гіпотетичний метод пізнання передбачає розробку наукової гіпотези на основі вивчення суті досліджуваного явища за допомогою описаних вище способів пізнання. Потім формулюються гіпотези, складається схема алгоритму (моделі), здійснюється її вивчення, аналіз і розробка теоретичних положень.

У курсових роботах можна використати **історичний метод** пізнання. Цей метод передбачає дослідження виникнення, формування і розвитку об'єктів у хронологічній послідовності, у результаті чого дослідник одержує додаткове знання про процес, який вивчає.

Доречним у курсових роботах буде використання **холістичного методу** пізнання, який передбачає застосування дуалістичної стратегії формування і трансформації системної цілісності.

Крім методів, можна визначити рівні, засоби, правила і прийоми, які застосовувалися дослідником (*З додатковою інформацією про методи можна ознайомитися в додатку № 6*).

У вступі бажано вказувати також ступінь наукової розробки проблеми.

Остаточне редагування вступної частини роботи доцільно виконувати на завершальній стадії виконання, коли проблема, що досліджується, постає перед автором у повному обсязі.

4. Основна частина курсової роботи. Матеріал основної частини курсової роботи студент повинен викладати послідовно, логічно, взаємопов'язувати окремі його розділи, повністю розкриваючи тему роботи (*див. додаток № 7*). Для цього необхідно приділити увагу сучасним теоретичним і методичним розробкам, розглянути і творчо осмислити відповідну наукову літературу та періодичні видання, визначити своє ставлення до дискусійних питань теми курсової роботи. На основі аналізу емпіричних або звітних даних, особистих вражень та узагальнень потрібно зробити необхідні висновки, висвітлити досягнуті успіхи, зазначити існуючі недоліки, а також висловити пропозиції щодо можливостей подальшого покращання діяльності об'єкта курсової роботи.

У розділах основної частини дається:

огляд літератури за темою: окреслюються основні етапи розвитку наукової думки за проблемою курсової роботи, висвітлюються нормативні, наукові та навчальні джерела, визначаються невирішені питання.

При роботі над курсовою роботою необхідно звернути увагу і на таке питання, як розбивка тексту на абзаци. Кожен абзац повинен містити в собі певну думку, виражену однією чи кількома фразами або реченнями. При написанні курсової роботи повинні даватися посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в роботі. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

5. Висновки курсової роботи. У висновках курсової роботи описуються найбільш важливі теоретичні та практичні результати курсової роботи, зокрема, формулювання проблеми (задачі), методи її дослідження, значення для науки і практики, рекомендації щодо наукового та практичного використання результатів для вдосконалення практичної діяльності, обґрунтування їх достовірності тощо (див. додатки № 8-10).

6. Список використаних джерел. Використовуючи в курсовій роботі нормативні чи практичні матеріали, теоретичні положення інших авторів, студент має посилатись на відповідні джерела. Не допускаються категорично так звані «запозичення», коли матеріали чи положення видаються за власний доробок студента. Не можна також допускати суцільного цитування відповідних джерел чи іншого їх надмірного використання.

Список використаних джерел свідчить про сутність обізнаності студента з теми курсової роботи. До списку не включаються ті джерела, на які немає посилань у тексті і які фактично не були використані студентом.

Оформлювати список використаних джерел необхідно одним із запропонованих нижче способів:

I спосіб. Список використаних джерел розміщується в порядку згадування джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією. Посилання наводять одразу після закінчення цитати в квадратних дужках, де вказують порядковий номер джерела у списку використаної літератури, що подається або в алфавітному порядку, або по мірі посилань, та відповідні сторінки джерела (наприклад: [5, с.18], що означає п'яте джерело зі списку використаних джерел, текст посилання знаходиться на вісімнадцятій сторінці, або [8, с.28-30], що означає восьме джерело зі списку використаних джерел, текст посилання знаходиться з двадцять восьмої по тридцять сторінку). У випадках використання нормативних актів для посилання використовується тільки номер відповідного джерела зі списку використаних джерел (наприклад: [10], що означає десяте джерело зі списку використаних джерел, і якщо сторінки не зазначені, то це один з нормативних актів; або [15; 17; 22] – це означає, що використано три нормативних акти, які в списку використаних джерел зазначаються під номерами п'ятнадцять, сімнадцять, двадцять два) (див. додатки № 18, 14, 15).

II спосіб. Список літератури розміщується після основного тексту роботи, а виноски – на кожній сторінці з окремою нумерацією. Після тексту виноски ставиться порядковий (відповідний) її номер на даній сторінці (1, 2, 3) або може бути наскрізна нумерація виносок для всієї роботи (1, 8, 12, 18, 30 ...). Внизу сторінки робиться посилання на джерело, з якого взята виноска із зазначенням сторінки. Список використаних джерел потім розміщують ще раз у кінці роботи (після висновків) в алфавітному порядку. Таким чином, використовуючи II спосіб, необхідно двічі повторювати використані джерела (у кінці сторінки, а також у кінці роботи у списку використаних джерел) (див. додатки № 12, 15).

У список використаних джерел рекомендується включати основну та спеціальну літературу з теми, яка досліджується і на яку в роботі є посилання та виноски.

Розміщувати матеріали в списку використаних джерел рекомендується в такій **послідовності**:

1. Нормативні матеріали.
2. Спеціальна література.
3. Практичні матеріали.

Нормативні матеріали. Під цим найменуванням дається перелік правових актів, які використані в курсовій роботі. Порядок розташування нормативних актів залежить від їх юридичної сили. Найвищу юридичну силу має Конституція України. Вона відкриває перелік, потім ідуть міжнародні правові акти. Далі вказуються використані закони, у тому числі кодекси, Укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні акти із зазначенням офіційного джерела, в якому вони опубліковані.

Наприклад:

1. Конституція України: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 (01.10.2010). – Ст.2598.
2. Цивільний кодекс України: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст.461.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – Ст.1088.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI // Урядовий кур'єр. – 05.09.2012. – № 159.
5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Урядовий кур'єр. – 13.06. 2012. – № 104.
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 року № 2210-III: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7. – Ст.260.
7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII: за станом на 17 березня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст.383.
8. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001 року № 2374-III: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 17. – Ст.731.
9. Положення про Державну інспекцію України з питань захисту прав споживачів, затверджене Указом Президента України від 13.04.2011 року № 465/2011: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст.1271.
10. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, затверджене Указом Президента України від 23.11.2011 року № 1063/2011: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 94. – Ст.3415.

Спеціальна література. Найбільш доцільним є алфавітний спосіб розміщення літературних джерел, коли прізвища авторів і назв (якщо автор не зазначений) розміщуються за алфавітом. До цього списку включаються підручники, посібники, монографії, збірники наукових праць, їх складові частини, статті, тези доповідей, дисертації, автореферати дисертацій тощо.

Наприклад:

1. Андрушко А.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України: автореф. дис... к.ю.н. / А.В. Андрушко; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 17с.
2. Баранова Л.М. Механізм захисту суб'єктивних цивільних прав юрисдикційними органами // Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія. – Х.: Юрайт, 2013. – 272с.
3. Басин Ю.Г. Защита субъективных гражданских прав / Ю.Г. Басин, А.Г. Диденко // Юридические науки. – Алма-Ата, 1971. – Вып. 1. – С.3-10.
4. Білоусов Ю.В. Захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів // Цивільне право України: навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, В.А. Ватрас та ін.; за ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Правова єдність, 2009. – 536с.
5. Боднар Т. Деякі аспекти захисту цивільних прав при зміні і припиненні договірних зобов'язань / Т. Боднар // Право України. – 2014. – № 2. – С.171-179.

Практичні матеріали. Зазначається джерело запозичення практичних матеріалів.

Наприклад:

1. Рішення Берегівського районного суду Закарпатської області від 25 березня 2011 року по справі № 2-266/11 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Reviv/14466218>.
2. Узагальнення Судової палати у цивільних справах апеляційного суду міста Києва від 1 січня 2006 року / В кн.: Спадкування за законодавством України. Коментар. Судова практика / Є.О. Рябокони, С.Я. Фурса, Ю.О. Заїка та ін. - К.: Юрінком Інтер, 2009. - 352с.

Бібліографічний опис документів здійснюється згідно зі **стандартами**, які прийняті в Україні, зокрема:

Міждержавний «ДСТУ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Режим доступу: <http://zounb.zp.ua/resource/GOST/index.html>. Він є базовим для системи стандартів, правил та методичних посібників зі складання бібліографічного опису.

При скороченні слів необхідно дотримуватись вимог ДСТУ 3582: 2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень в українській мові» та ГОСТ 7.12.93 «Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила».

При створенні бібліографічного опису іноземною мовою враховувати вимоги ГОСТ 7.11–2004 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на иностранных европейских языках».

Бібліографічні описи створюють *de visu*, безпосередньо за оригіналами видань. Стандарт з бібліографічного опису документів «ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» містить як обов'язкові елементи бібліографічного опису, так і факультативні. При оформленні списку літератури потрібно дотримуватись уніфікації (або вносимо лише обов'язкові елементи, або з допомогою факультативних робимо більш розширений опис по всьому списку літератури).

При оформленні бібліографічних посилань слід дотримуватись «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив в дію 01.07.2016.

Бібліографічний опис роблять мовою документа. З метою компактності бібліографічного опису при його складанні слова і словосполучення скорочують, окрім назви документа.

7. Додатки. У додатках розміщують допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття курсової роботи: статистичні дані, результати аналізу юридичних справ, проекти нормативно-правових актів, описання приватних методик та результатів соціологічного, економічного, психологічного дослідження.

IV. КЕРІВНИЦТВО КУРСОВОЮ РОБОТОЮ

Основними *формами керівництва* курсовою роботою є:
попередні консультації;
погодження плану курсової роботи і визначення індивідуального завдання;
поточні консультації;
перевірка курсової роботи;
написання відгуку на курсову роботу;
консультація щодо захисту курсової роботи.

Попередні консультації

Попередні консультації, зокрема, включають:

загальну консультацію з поясненням основних вимог до курсової роботи (форма виконання, обсяг, терміни написання, особливості змісту окремих розділів тощо);

поради щодо бібліографії (необхідний обсяг нормативного матеріалу, основні монографічні роботи з теми, останні публікації в періодиці, зарубіжні джерела, методика складання списку літератури тощо);

рекомендації щодо використання в курсовій роботі матеріалів юридичної практики (перш за все неопублікованої) та інших матеріалів ілюстративного характеру.

У результаті попередніх консультацій студент має одержати чіткі і конкретні орієнтири того, що являє собою курсова робота і що він має зробити на початковому етапі її написання.

Погодження плану курсової роботи і визначення індивідуального завдання

Як правило, ця форма керівництва курсовою роботою передбачає:

рекомендації студенту щодо опрацювання тих джерел, які необхідні для складання плану курсової роботи;

ознайомлення з планом курсової роботи, запропонованим студентом;

оцінка запропонованого плану; якщо потрібно – формулювання зауважень і пропозицій щодо плану та їх обговорення зі студентом.

Як результат, на цьому етапі повинен бути вироблений і узгоджений основний варіант (кілька варіантів) плану курсової роботи, а також, керуючись планом роботи, науковий керівник дає студенту індивідуальне завдання.

Поточні консультації

Поточні консультації проводяться під час звернення студента до наукового керівника і можуть стосуватися:

а) узагальнення юридичної, перш за все, правозастосовчої, практики та опрацювання інших матеріалів (розроблення анкет, їх заповнення, методика узагальнення, робота з архівними матеріалами тощо);

б) використання практичних матеріалів у курсовій роботі (наведення витягів з процесуальних документів, статистичних даних, окремих положень з узагальнень правозастосовчої практики тощо);

в) уточнення позиції студента щодо окремих спірних питань, які розглядаються в курсовій роботі;

г) формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства та юридичної практики, інших рекомендацій практичного характеру.

У результаті поточних консультацій студент має одержати від керівника конкретну допомогу у вирішенні тих питань, які виникають у нього в процесі створення першого варіанта курсової роботи.

Перевірка курсової роботи

Перевірка курсової роботи починається з перевірки її першого варіанта, підготовленого студентом. За домовленістю між керівником і студентом це може бути поетапна перевірка окремих розділів курсової роботи, що здійснюється у ході її написання, або перевірка першого варіанту курсової роботи в цілому.

Ознайомлюючись з текстом відповідного розділу, керівник формулює конкретні зауваження та інші міркування на полях чи на окремому листку. Він дає загальну оцінку всього розділу, в якій, зокрема, вказує:

наскільки представлений варіант відповідає вимогам, встановленим до написання курсової роботи;

зауваження, які, на думку керівника, обов'язково повинні враховуватися студентом при доопрацюванні;

зауваження та рекомендації, які бажано врахувати для підвищення рівня якості курсової роботи.

Після доопрацювання студент повторно подає науковому керівнику, як правило, лише ті частини курсової роботи, відносно яких були зауваження та рекомендації. Керівник, якщо потрібно, формулює нові зауваження та рекомендації.

Якщо студент відмовляється враховувати зауваження чи рекомендації наукового керівника курсової роботи, останній попереджає студента про те, які наслідки, на його думку, це матиме – негативний відгук, зниження оцінки курсової роботи під час її захисту, можливий недопуск до захисту взагалі тощо.

Результатом перевірки науковим керівником одного чи кількох варіантів курсової роботи мають бути зроблені конкретні висновки щодо відповідності представленого варіанта тим вимогам, які ставляться до курсової роботи у вузі.

Терміни здачі та рецензування курсових робіт

Термін подання підготовленої і належним чином оформленої курсової роботи на кафедру для рецензування визначається з урахуванням навчального плану відповідної форми навчання та особливостей його виконання в поточному навчальному році. Термін подання курсових робіт на відповідну

кафедру встановлюється розпорядженням декана факультету. Кафедри приймають курсові роботи на рецензування в межах установленого терміну і ведуть журнал реєстрації курсових робіт.

Прийом курсових робіт кафедрою після встановленого терміну можливий лише за наявності поважних причин затримки та з письмового дозволу декана факультету за попередньою згодою завідувача відповідної кафедри та наукового керівника.

Написання відгуку на курсову роботу

Після подання студентом остаточного варіанта курсової роботи науковий керівник пише офіційний відгук на нього. Відгук наукового керівника, його виступ на захисті курсової роботи є необхідним елементом її творчого та критичного обговорення, гарантом виконання встановлених вимог та об'єктивності оцінки. Зміст такого відгуку залежить від конкретних висновків, які керівник зробив після перевірки остаточного варіанта курсової роботи.

Якщо поданий варіант, на думку наукового керівника, повністю відповідає вимогам, що ставляться до курсової роботи у вузі, керівник у загальній формі відзначає це у відгуку і робить висновок про можливість допуску його до захисту.

Якщо поданий варіант, на думку наукового керівника, в основному, відповідає вимогам, що ставляться до курсової роботи у вузі, він відзначає це у відгуку. Одночасно керівник може навести конкретні недоліки поданого варіанта роботи, а також вказати, які його зауваження не були враховані студентом. У кінці відгуку він робить висновок про можливість допуску поданого варіанта роботи до захисту.

У випадку, коли поданий варіант, на думку наукового керівника, в цілому не відповідає вимогам, що ставляться до курсової роботи у вузі, він відзначає це у відгуку. Одночасно керівник зобов'язаний навести найбільш істотні недоліки поданого варіанта, а також вказати, які його зауваження не були враховані студентом. У кінці відгуку він робить висновок про неможливість допуску поданого варіанта курсової роботи до захисту.

Відгук наукового керівника роботи пишеться в довільній формі із зазначенням: рівня підготовки студента за даною навчальною дисципліною або до наукової діяльності чи виконання професійних функцій за спеціалізацією юридичної діяльності; ступеня самостійності у виконанні роботи; новизни поставлених наукових, навчальних та практичних питань, оригінальності шляхів їх вирішення; вміння використовувати нормативно-правові акти та правозастосовчі рішення, наукову та навчально-методичну літературу; ступеня оволодіння методами дослідження; повноти і якості розробки теми; логічності, послідовності, аргументованості, літературної грамотності викладання матеріалу; відповідності вимогам державного стандарту освіти; можливості практичного застосування висновків, рекомендацій роботи; висновку про відповідність вимогам та оцінки роботи за чотирибальною системою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Наявність відгуку на курсову роботу є необхідною.

V. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Захист курсових робіт здійснюється згідно з графіками, розробленими деканатами.

Захист курсової роботи є публічним і здійснюється перед комісією у складі наукового керівника та члена комісії і проходить за певною процедурою. Вона передбачає:

- виступ студента;
- відповіді студента на зауваження членів комісії у відгуку;
- запитання членів комісії до студента і його відповіді;
- оцінка курсової роботи з урахуванням її захисту.

Результати захисту курсової роботи оцінюються за чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до Критеріїв оцінювання курсової роботи та Системи оцінювання знань студентів за кредитно-модульною системою (див. *додатки № 16-17*).

Виступ студента

Студент готує тези свого виступу чи повний його текст, як правило, заздалегідь. Термін виступу встановлюється в межах 7-10 хвилин. Текст виступу включає:

- обґрунтування студентом актуальності обраної ним теми курсової роботи;
- визначення об'єкта, предмета та мети дослідження;
- висвітлення найбільш важливих теоретичних і практичних проблем з теми роботи, визначення власної позиції щодо спірних питань;
- конкретні висновки, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства, поліпшення юридичної, економічної, соціальної, психологічної практики, подальших наукових досліджень з теми курсової роботи тощо.

Запитання і відповіді

Після виступу студент повинен відповісти на запитання, які можуть бути поставлені йому присутніми. Ставити запитання можуть не тільки члени комісії, а й усі присутні на захисті курсової роботи особи. Запитання повинні стосуватися змісту чи форми курсової роботи, а також окремих положень, сформульованих студентом під час його виступу.

Відповіді на запитання мають бути короткими, аргументованими і конкретними. Вони повинні показати рівень загальної юридичної грамотності та рівень підготовки студента за обраною темою дослідження.

На всі зауваження, що викладені у відгуках та рецензіях, вступях під час захисту роботи, студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді. Хід захисту фіксується в протоколі засідання комісії.

Оцінка курсової роботи

Текст курсової роботи та виступ студента є підставою для попередніх висновків щодо оцінки курсової роботи, сумлінності та самостійності студента в роботі над обраною темою дослідження.

Після захисту курсових робіт комісія фіксує оцінку студента у відповідних документах.

Кращі роботи можуть бути рекомендовані на конкурси і виставки, на конференції, а також до друку в студентських збірниках.

Надалі курсові роботи зберігаються на відповідній кафедрі протягом трьох років. По його закінченню лаборант кафедри складає акт списання курсових робіт та відгуків, який затверджується завідувачем кафедри. Після цього курсові роботи знищуються визначеним способом.

Керівництво курсовими роботами студентів Чернігівського національного технологічного університету здійснюється згідно з «Посадовими обов'язками науково-педагогічних працівників щодо організації керівництва роботою з написання та захисту курсових робіт з предметів, що передбачені навчальними планами» та з метою надання студентові необхідної допомоги в процесі її написання, а також здійснення контролю за дотриманням тих вимог, які ставляться до курсової роботи у вузі. Консультація щодо захисту курсової роботи проводиться науковим керівником, який пояснює процедуру захисту курсової роботи студентом.

VI. ДОДАТКИ

Додаток № 1

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра цивільного, господарського права та процесу**

Галенко Ірина Володимирівна

КУРСОВА РОБОТА

з навчальної дисципліни: «Цивільне право»

**на тему: «Правова характеристика договору
довічного утримання»**

Курс _____ Група _____

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент
Хименко О.А.

Робота подана на кафедру
«_____» _____ 2017 р.

Робота допущена до
захисту
_____ Науковий керівник
«_____» _____ 2017 р.

Робота захищена з оцінкою
_____
«_____» _____ 2017 р.
_____ Голова комісії
_____ Член комісії

Чернігів 2017

З М І С Т

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ.....	5
1.1. Поняття, сторони та предмет договору підряду	5
1.2. Відмежування договору підряду від суміжних договорів	10
1.3. Окремі види договору підряду.....	17
РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ.....	26
2.1. Форма та зміст договору підряду	26
2.2. Порядок укладення та розірвання договору підряду.....	32
2.3. Окремі питання відповідальності сторін за договором підряду	37
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ОБ’ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	5
1.1 Поняття і правове регулювання авторського права в мережі Інтернет	5
1.2 Об’єкти авторського права в сфері функціонування мережі Інтернет	13
РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	22
2.1 Спеціальні механізми захисту авторського права в Україні та зарубіжних країнах	22
2.2 Судовий захист авторського права в мережі Інтернет	31
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ефективне соціально орієнтоване суспільство в умовах ринкової економіки передбачає активне використання аномальних зобов'язань, важливе місце серед яких мають ризикові (алеаторні) деліктні зобов'язання, з притаманним їм високим ступенем заподіяння випадкової шкоди, що ґрунтується не на принципі вини, а на принципі ризику, нетипового для вітчизняної доктрини деліктної відповідальності.

Додаткова актуальність теми дослідження обумовлена стрімким розвитком науково-технічного прогресу, який в останні десятиріччя поставив до порядку денного низку правових проблем, які виходять за межі нормальної життєдіяльності людини, пов'язані з освоєнням людиною новітніх технологій і зростанням використання атомної промисловості, транспорту, хімічних і токсичних речовин як невідконтрольних людині чинників випадкової деліктної шкоди.

Обумовлене цим розуміння “відповідальності за ризик” у випадку деліктної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, вимагає науково обґрунтованих положень про аномальний деліктний ризик, деліктні зобов'язання за шкоду у зв'язку з використанням джерел атомної промисловості, інших об'єктів аномального деліктного ризику, загальний та алеаторний (спеціальний) види деліктного ризику (виправданого і невинуватого), доктринальне тлумачення яких є неналежним, що не сприяє формуванню одноманітної судової практики з цієї категорії спорів.

Незважаючи на активне використання юридичною практикою відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, в сучасний період бракує системних монографічних праць із загальнотеоретичних і прикладних проблем зазначених деліктних зобов'язань, що негативно впливає на їх вирішення в Україні.

Відтак, подальше наукове розроблення загальнотеоретичних проблем деліктної відповідальності, зокрема за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, окремих її різновидів є необхідною умовою впровадження досконалішого правового регулювання зазначеного виду деліктних зобов'язань. Вказані вище обставини обумовлюють вибір теми дослідження та її актуальність.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо розвитку та підвищення ефективності інституту деліктної відповідальності, зокрема за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки. Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання дослідження:

з'ясувати сутність деліктної відповідальності з відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки;

конкретизувати поняття джерела підвищеної небезпеки;

дослідити особливості відповідальності за шкоду, заподіяну автотранспортними засобами як джерелами підвищеної небезпеки;

виробити та сформувані конкретні пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства України.

Об'єктом дослідження є правовідносини цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.

Предметом дослідження є система чинних в Україні нормативно-правових актів, які регулюють зобов'язальні правовідносини з відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, судова практика з розгляду спорів про відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, вітчизняні та зарубіжні наукові джерела.

Методи дослідження обрано відповідно до поставленої в роботі мети та завдань, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження. В процесі дослідження застосовувалися такі методи: історико-правовий, за допомогою якого встановлено основні етапи правового регулювання категорії джерел підвищеної небезпеки та її структурних елементів; порівняльно-правовий, на основі якого проведено аналіз вітчизняного та іноземного законодавства щодо функціонування деліктної відповідальності та застосування відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки; системно-структурний, за допомогою якого визначалися основні види та класифікації джерел підвищеної небезпеки, місце ризикового (алеаторного) деліктного зобов'язання в системі ризикових зобов'язань; аналізу та синтезу, за допомогою якого вивчалися юридична природа відповідальності за шкоду, заподіяну джерелами підвищеної небезпеки, наводилася характеристика основних ознак джерел підвищеної небезпеки та умов настання відповідальності, співвідношення основних цивільно-правових понять та категорій, що стосуються зазначеного спеціального делікту.

Науково-теоретична основа дослідження. Дослідження поставлених у роботі завдань, аналіз генезису наукової думки щодо досліджуваної проблематики, а також сформульовані в роботі теоретичні висновки засновані на загальних досягненнях юридичної науки, у тому числі на результатах досліджень відомих вітчизняних та зарубіжних цивілістів, романістів, а також фахівців інших галузей правової науки. Зокрема, істотний вплив на результати роботи мали наукові дослідження: М.М. Агаркова, Д.В. Бобрової, М.І. Брагинського, В.В. Вітрянського, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, С.Є. Донцова, О.С. Іоффе, О.О. Красавчикова, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Р.А. Майданика, М.С. Малєїна, Г.К. Матвєєва, Є.О. Суханова, Є.О. Харитонова, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневича й інших учених.

Нормативну та емпіричну базу склали: Конституція України, міжнародно-правові акти, Цивільний кодекс України, інші акти цивільного законодавства України, законодавство колишнього Союзу РСР, окремі правові акти зарубіжного законодавства.

ЗРАЗОК ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ТА ПРЕДМЕТА КУРСОВОЇ РОБОТИ

Тема: «Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки»

Об'єктом дослідження є правовідносини цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.

Предметом дослідження є система чинних в Україні нормативно-правових актів, які регулюють зобов'язальні правовідносини з відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, судова практика з розгляду спорів про відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки, вітчизняні та зарубіжні наукові джерела.

Тема: «Авторське право в мережі Інтернет»

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження даної курсової роботи є сукупність суспільних правовідносин, що виникають у процесі реалізації та захисту авторського права в мережі Інтернет .

Предмет дослідження. Предметом дослідження виступає авторське право в мережі Інтернет як один із цивільно-правових інститутів.

Тема: «Договір дарування»

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з укладенням, виконанням та припиненням договору дарування.

Предмет дослідження - комплекс правових норм, що утворюють інститут договору дарування, а також теоретичні положення та практично-прикладні проблеми, безпосередньо пов'язані з договором дарування.

Тема: «Захист цивільних прав та інтересів: поняття та способи»

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо захисту цивільних прав та інтересів за цивільним законодавством України.

Предметом дослідження є норми чинного цивільного законодавства України та судова практика застосування основних положень цивільного законодавства.

ПРИКЛАДИ МЕТОДІВ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метод – це спосіб відображення дійсності та її взаємозв'язків. Метод завжди є об'єктивним і слугує програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості.

Методи досліджень бувають: **загальні**, що діють у всіх галузях науки і на всіх етапах дослідження; **загальнонаукові**, тобто придатні для всіх наук; **часткові** – для певних наук; **спеціальні** – для однієї специфічної науки.

Такий поділ методів завжди умовний, оскільки в міру розвитку пізнання науковий метод може переходити з однієї категорії в іншу.

Коротка характеристика основних загальнонаукових методів пізнання:

Спостереження – це метод безпосереднього вивчення предметів і явищ за допомогою органів чуття без втручання в процес з боку дослідника.

Є багато видів спостережень залежно від різних чинників.

1. Від ступеня активності спостерігача в досліджуваній ситуації спостереження бувають *включені і невключені*. *Включені* спостереження – це спостереження, за якого дослідник тією чи іншою мірою безпосередньо включений у досліджуваний процес. *Невключене* спостереження – це спостереження, за якого дослідник перебуває поза процесом чи явищем, які вивчає, тобто є зовнішнім спостерігачем.

2. За умовами організації спостереження бувають *польові та лабораторні*. *Польове* спостереження – це спостереження, яке застосовують у реальній життєвій ситуації. *Лабораторне* спостереження – це таке, при якому об'єкт вивчення знаходиться в штучно створених умовах. Його найчастіше застосовують в експериментальних дослідженнях.

3. Залежно від наявності елементів контролю за проведенням спостереження вони бувають *контрольовані та неконтрольовані*. *Контрольоване* спостереження – це таке, при проведенні якого дослідник працює за строго визначеною програмою і його робота контролюється дослідницькою групою. *Неконтрольоване* спостереження – це спостереження, яке проводиться без контролю за діями спостерігача.

4. За ступенем регулярності спостереження бувають *випадкові та систематичні*. При випадковому спостереженні вивченню підлягають раніше не заплановані дії, ситуації, явища. Характерною рисою *систематичних* спостережень є регулярність фіксації дій, ситуацій, процесів протягом певного часу: кожен день, один раз в тиждень, щомісяця і т. д.

5. За характером спостереження бувають: *відкриті, приховані, самоспостереження*. При *відкритих* спостереженнях спостерігач не таїться від об'єктів спостереження. *Приховані* спостереження – це спостереження, коли спостерігач є членом колективу, який вивчає, але про це ніхто не знає. *Самоспостереження* – це коли об'єкт спостереження фіксує особисто ті чи інші аспекти свого самопочуття.

Порівняння – це виявлення відмінностей між об'єктами матеріального світу або знаходження в них спільного за допомогою органів чуття чи спеціальних пристроїв.

Підрахунок – це знаходження числа, що визначає кількісне співвідношення однотипних об'єктів або їх параметрів, котрі характеризують ті чи інші властивості. Наприклад, визначення кількості заготовок однакових розмірів, числа зубів пилки тощо.

Вимірювання – це фізичний процес визначення числового значення певної величини шляхом порівняння її з еталоном.

Експеримент – це одна зі сфер людської практики, у результаті якої перевіряється істинність гіпотез або виявляються закономірності об'єктивного світу. Під час експерименту дослідник втручається в процес, який він вивчає, з метою пізнання. Експериментальне дослідження об'єкта або явища має певні переваги порівняно зі спостереженням, а саме: дозволяє вивчати явища в «чистому вигляді» за допомогою відкидання побічних факторів; досліджувати окремі властивості об'єкта, а не їх сукупність.

Експеримент виконує 2 основні функції:

1) теоретичну, яка полягає в перевірці наукової гіпотези щодо причинних зв'язків між явищами;

2) практичну, що полягає у досягненні певного ефекту у практично-перетворювальній діяльності.

Експерименти класифікують за різними чинниками:

1) За характером об'єкта та предмета дослідження експерименти бувають реальні та уявні. Реальні експерименти здійснюються на генеральній або вибірковій сукупності. Уявні експерименти здійснюються шляхом маніпулювання інформацією про реальні об'єкти без втручання у хід подій.

2) За специфікою поставленого завдання розрізняють наукові та прикладні експерименти. Наукові експерименти націлені на одержання нових знань. Прикладні експерименти є елементом управлінської діяльності.

3) За логічною структурою доведення гіпотези розрізняють паралельні та послідовні експерименти. При проведенні паралельного експерименту одночасно задіяні дві групи – контрольна та експериментальна, ідентичні за своїми основними характеристиками. При послідовному експерименті аналізу піддається одна і та сама група. Доведення гіпотези спирається на порівнянні стану досліджуваного об'єкта до і після впливу експериментальної змінної.

4) За рівнем вимог до проведення ситуації експерименти поділяють на лабораторні, польові та чисті. Для лабораторних експериментів створюють спеціальні умови. Польовий експеримент проводиться за природних умов, звичайних для діяльності групи. Чистим експеримент називають тоді, коли учасники не знають про його проведення.

Узагальнення – визначення загального поняття, в якому відображається головне або основне, що характеризує об'єкти певного класу. Це засіб для утворення нових наукових понять, формулювання законів і теорій.

Абстрагування – це відвертання уваги в думках від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів і виділення декількох сторін, що

цікавлять дослідника. Абстрагування, як правило, здійснюється в два етапи. На першому етапі визначаються несуттєві властивості, зв'язки тощо, на другому – досліджуваний об'єкт замінюють іншим, більш простим, тобто спрощеною моделлю, яка зберігає головне в складному.

Розрізняють такі види абстрагування: *ототожнювання* (утворення понять шляхом об'єднання предметів, виділених за своїми властивостями, в особливий клас); *ізолювання* (відокремлення властивостей, невід'ємно пов'язаних з предметами); *конструктивізація* (не береться до уваги невизначеність меж реальних об'єктів); *припущення можливого здійснення*.

Формалізація – відображення об'єкта або явища в знаковій формі певної спеціальної мови (математичної, статистичної тощо) і забезпечення можливості дослідження реальних об'єктів та їх властивостей через формальне дослідження відповідних знаків.

Аксиоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, при якому деякі твердження (аксіоми) приймаються без доведень і тоді використовуються для отримання решти знань (за певними логічними правилами). Загальновідомою, наприклад, є аксіома паралельності ліній, яка прийнята в геометрії без доведення.

Аналіз – метод пізнання, при якому предмет дослідження (об'єкт, властивості тощо) розкладається на окремі складові частини. У зв'язку з цим аналіз лежить в основі аналітичного методу досліджень.

Синтез – це поєднання окремих сторін предмета дослідження в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємозв'язані та уособлюють єдність протилежностей. Розрізняють такі види аналізу і синтезу: *прямий* або *емпіричний* метод (використовують для виділення окремих частин об'єкта); *елементно-теоретичний* метод (базується на уявленнях про причинно-наслідкові зв'язки різних явищ); *структурно-генетичний* метод (вилучення зі складного явища таких елементів, які створюють вирішальний вплив на решту сторін об'єкта).

Важливими поняттями в теорії пізнання є *індукція* – умовивід від фактів до деякої гіпотези, та *дедукція* – умовивід, в якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знань загальних властивостей всієї множини. Найважливіше правило дедукції формулюється так: «Якщо із висловлювання *A* слідує висловлення *B*, а висловлювання *A* є істинним, то *B* також є істинним».

Одним із методів наукового пізнання є **аналогія**, на допомогу якої одержують знання про предмети і явища на основі їх подібності з іншими. Ступінь ймовірності (достовірності) умовиводу за аналогією залежить від кількості подібних ознак у явищах, що поширюються (чим їх більше, тим більшу ймовірність має умовивід, і вона підвищується, якщо зв'язок одержуваної ознаки з будь-якою іншою ознакою є відомим відносно точно). Аналогія тісно пов'язана з *моделюванням* або *модельним експериментом*. Якщо звичайний експеримент взаємодіє з об'єктом дослідження, то в моделюванні такої взаємодії немає, тому що експеримент проводиться не власне з об'єктом, а з його заміником.

Гіпотетичний метод пізнання передбачає розробку наукової гіпотези на основі вивчення суті досліджуваного явища за допомогою описаних вище

способів пізнання. Потім формулюються гіпотези, складаються моделі, здійснюється їх вивчення, аналіз і розробка теоретичних положень.

У дослідженнях часто використовують *історичний метод* пізнання. Цей метод передбачає дослідження історичної динаміки.

При гіпотетичному методі пізнання дослідник часто звертається до **ідеалізації** – створення в думках об'єктів, які практично нездійсненні. В результаті ідеалізації реальні об'єкти позбавляються деяких властивостей і наділяються гіпотетичними властивостями.

Під час дослідження окремих систем з різновидними зв'язками, що характеризуються як безперервністю та детермінованістю, так і дискретністю та випадковістю, використовуються **системні методи** (дослідження операцій, теорія масового обслуговування, теорія керування, теорія множин тощо). Зараз такі методи одержали широке застосування завдяки використанню сучасних ЕОМ.

Під час аналізу явищ і процесів у складних системах виникає потреба розгляду більшої кількості факторів (ознак), серед яких важливо вміти виділити за допомогою методу **ранжування** головне і виключити другорядні фактори, які істотно не впливають на досліджуваний об'єкт. Цей метод допускає підсилення основних і послаблення другорядних факторів, тобто розміщення факторів за визначеними правилами в ряд спадної або зростаючої послідовності.

Рівні методів наукових досліджень

Залежно від мети, завдання досліджень і необхідних результатів, методи наукового пізнання умовно поділяють на декілька рівнів: емпіричний, експериментально-теоретичний, теоретичний і метатеоретичний.

Методи емпіричного рівня: спостереження, порівняння, рахунок, вимірювання, тести, метод проб і помилок та ін. Методи цієї групи конкретно пов'язані з явищами, що вивчаються, і використовуються на етапі формування наукової гіпотези.

Методи експериментально-теоретичного рівня: експеримент, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, гіпотетичний, історичний та логічний. Вони допомагають досліднику виявити ті чи інші достовірні факти та об'єктивні прояви під час дослідження процесів. За допомогою цих методів здійснюється накопичення фактів та їх перехресна перевірка. Варто зазначити, що факти мають науково-пізнавальну цінність тільки в тих випадках, коли вони систематизовані, між ними розкриті невідомі залежності та визначені причини наслідків. Таким чином, завдання виявлення істини потребує не тільки збору фактів, а й правильного їх теоретичного оброблення. Початкова систематизація фактів та їх аналіз виконуються вже в процесі спостережень, міркувань, експериментів, бо ці методи включають у себе не тільки чуттєве сприйняття предметів і явищ, але й їх відбір, класифікацію, обдумування сприйнятого матеріалу, його фіксування.

Методи теоретичного рівня: абстрагування, ідеалізація, формалізація, аналіз і синтез, індукція і дедукція, аксіоматика, узагальнення та ін. На теоретичному рівні проводяться логічні дослідження зібраних фактів, розробка

понять, суджень та виконання умовиводів. У процесі цієї роботи співвідносяться попередні наукові уявлення з новими, що виникають. На теоретичному рівні наукове мислення звільняється від емпіричного опису, створюється теоретичне узагальнення. Таким чином новий теоретичний зміст знань надбудовується над емпіричними знаннями. На теоретичному рівні пізнання науковці використовують логічні методи подібності або відмінності, розробляють нові системи знань або вирішують завдання подальшого узгодження теоретично розроблених систем з накопиченими новими експериментальними результатами.

До методів метатеоретичного рівня відносять *діалектичний метод* і *метод системного аналізу*. За допомогою цих методів досліджуються власне теорії й розробляються шляхи їх побудови, вивчається система положень і понять певної теорії, з'ясовуються межі її застосування, способи запровадження нових понять, обґрунтовуються шляхи синтезу декількох теорій. Центральним завданням цього рівня досліджень є пізнання умов формалізації наукових теорій і вироблення формалізованих мов, так званих *метамов*.

Рівні методів наукових досліджень відрізняються: глибиною, повнотою і всебічністю дослідження об'єкта; цілями, методами досягнення та способами вираження знань; ступенем значимості в них чуттєвого та раціонального пізнання.

Отже, на емпіричному рівні здійснюються спостереження за об'єктами, фіксуються факти, проводяться експерименти, виявляються емпіричні співвідношення та закономірні зв'язки між окремими явищами. На теоретичному рівні створюються системи знань, теорії, в яких розкриваються загальні та необхідні зв'язки, формулюються закони в їх системній єдності та цілісності.

На емпіричному рівні вивчення процесів та явищ є поверхневим; встановлюються чуттєво фіксовані зв'язки між явищами без заглиблення в суттєві зв'язки та відношення. На теоретичному рівні досліджень головним завданням розкриття суттєвих причин та зв'язків між явищами. На цьому рівні домінує раціональне пізнання.

Методи обох рівнів органічно взаємопов'язані й взаємообумовлюють один одного у цілісній структурі наукового пізнання. Емпіричне переходить у теоретичне, а те, що спочатку було теоретичним, на більш високому етапі розвитку стає емпірично доступним.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ ІНТЕРЕСІВ

1.1. Поняття захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів

У вітчизняній цивільно-правовій доктрині захист цивільних прав і охоронюваних законом інтересів здебільшого визначається як: реалізація встановленого законом суб'єктивного права особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання шляхом застосування обраних самою особою чи встановлених договором чи актами цивільного законодавства правоохоронних заходів - способів захисту цивільних прав (Т.В. Боднар)¹; передбачені законом вид і міра можливого або обов'язкового впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного чи оспореного права. У поясненні до наведеного формулювання вказується таке. Визначення цієї поведінки через можливість чи через обов'язок залежить від суб'єкта здійснення діяльності стосовно захисту, а також волевиявлення учасника цивільних правовідносин, право якого зазнало несприятливого впливу. Для уповноваженої особи застосування захисту становить право, яке означає як право самостійно здійснити поновлення порушеного права у межах і в порядку, визначених законом (самозахист), так і звернутися до уповноваженого державного, самоврядного або громадського органу чи особи за захистом свого права або інтересу. Для останніх же здійснення такого захисту, якщо воно належить до їхніх повноважень, є обов'язком (Ю.В. Білоусов)²; правомірна реакція учасників цивільних відносин, суспільства та держави на порушення, невизнання чи оспорювання цивільного права з метою припинення порушення, поновлення чи визнання цивільного права або компенсації завданої уповноваженій особі шкоди (Є.О. Харитонов)³; правозастосовча діяльність, що здійснюється компетентним органом або безпосередньо уповноваженою особою у випадках, передбачених законом, з метою відновлення суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів у разі, коли останні ким-небудь порушуються, не визнаються чи оспорюються (Т.М. Підлубна)⁴; система активних заходів, які застосовує особа, компетентні державні чи інші органи, спрямована на усунення порушень, покладення виконання обов'язку з

¹ Боднар Т. Деякі аспекти захисту цивільних прав при зміні і припиненні договірних зобов'язань / Т. Боднар // Право України. - 2014. - № 2. - С.172.

² Білоусов Ю.В. Захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів // Цивільне право України: навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, В.А. Ватрас, С.Д. Гринько та ін.; за ред. Р.О. Стефанчука. - К.: Правова єдність, 2009. - С.116.

³ Харитонов Є.О. Загальні положення про захист цивільних прав та інтересів // Цивільне право України: підручник / Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. - [3-є вид., перероб. і доп.]. - К.: Істина, 2013. - С.209.

⁴ Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: моногр. / Т.М. Підлубна. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. - С.29-30.

відновлення порушеного права або компенсації завданої шкоди на порушника (Л.М. Баранова).⁵ <...>

1.2. Учасники захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів

Цивільно-правовий захист у значенні діяльності певного спрямування передбачає наявність особи, яка його здійснює. Також відповідна діяльність означає, що наявна певна протиправна поведінка іншої особи. Різноманітні форми захисту цивільних прав свідчать, що певне відношення до захисту можуть мати суд, нотаріус, третейський суд, орган місцевого самоврядування або державної влади і навіть президент. Ці обставини у сукупності свідчать про існування суб'єктного складу захисту цивільних прав, який заслуговує на окрему увагу.

Суб'єкт захисту цивільних прав. Очевидно, першим і найбільш важливим учасником цивільно-правового захисту є особа, якій належить порушене право. Не вдаючись у подробиці правової природи права на захист, зазначимо, що таке право належить саме тій особі, якій належить порушене право. За загальним правилом, встановленим статтею 12 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року № 435-VII⁶, здійснює цивільні права носій таких прав. Статтею 15 Цивільного кодексу України встановлено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права. Отже, право на захист має саме носій цивільного права, а не третя особа.

Кожне цивільне право має свого суб'єкта і свій об'єкт. Викладене вище дає змогу стверджувати, що суб'єктом права на захист (його носієм, володільцем) є особа, якій належить порушене (або невизнане, оспорюване) право чи інтерес, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Водночас назва та зміст інших статей ЦК України створюють підстави для сумнівів у такому висновку. Насамперед на такі сумніви наводять назви статей 16, 17, 18 ЦК України: «Захист цивільних прав та інтересів судом», «Захист цивільних прав та інтересів Президентом України, органами державної влади, органами влади АРК або органами місцевого самоврядування», «Захист цивільних прав нотаріусом». Система законодавства України не містить прямої прив'язки назви статті нормативного акта до її змісту. Однак назви вказаних статей ЦК України свідчать про здійснення захисту не особою, якій належить право на захист, а президентом, нотаріусом та іншими особами, відношення яких до права на захист конкретної особи є досить опосередкованим. <...>

---

⁵ Баранова Л.М. Механізм захисту суб'єктивних цивільних прав юрисдикційними органами // Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л. Яроцький, В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатеева, І.В. Жилінкова та ін.; за наук. ред. проф. В.Л. Яроцького. - Х.: Юрайт, 2013. - С.199.

⁶ Цивільний кодекс України: за станом на 17 березня 2016 року // Офіційний вісник України. - 2003. - № 11. - Ст.461.

ВИСНОВКИ

За результатами розгляду висвітлених напрямів і підходів до означення поняття захисту цивільних прав і охоронюваних законом інтересів, які на сьогодні наявні у доктрині цивільного права, вбачається, що оптимальною методологічною основою для визначення зазначеного поняття буде така її інтегративна правова модель, що ґрунтуватиметься на захисті цивільних прав і охоронюваних законом інтересів як міжгалузевому (змішаному) правовому інституті, який існує на межі матеріального та процесуального права, містить норми приватного і публічного права, а відповідно, враховуватиме матеріальні й процесуальні аспекти захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів і охоплюватиме матеріальні, процедурні й процесуальні його елементи, а також поєднуватиме статичний і динамічний стани захисту. Окрім того, формулюючи поняття «захист цивільних прав і охоронюваних законом інтересів», важливо з'ясувати зміст підстав для захисту, зважати на його мету (цілі), чітко співвідносити та розмежовувати поняття охорони і захисту, захисту та відповідальності, заходу, засобу, способу, форми захисту, а також види цивільно-правових відносин (регулятивні, охоронні, захисні). При цьому варто виходити із визнання права на захист самостійним суб'єктивним цивільним правом, що здійснюється у межах захисного цивільного правовідношення, у якому реалізується захисна функція цивільного права, а саме захисне цивільне правовідношення є правовим засобом реалізації захисних норм права. З огляду на це у методологічну основу визначення поняття захисту цивільних прав і охоронюваних законом інтересів має бути покладено теорію захисних цивільних правовідносин.

До учасників захисту цивільних прав належить суб'єкт захисту та інші учасники цивільно-правового захисту. До інших учасників захисту цивільних прав належать принаймні дві групи осіб. *Перша група* - це особа (особи), яка порушила суб'єктивне цивільне право. *Друга група* - це особи, до компетенції, повноважень яких належить застосування права, яке призводить до захисту цивільних прав. Основна різниця між ними полягає в тому, що лише суб'єкту захисту належить право на захист, і тому лише він має можливість його здійснювати. Незалежно від обраної форми захисту права суб'єкт захисту завжди зберігає вирішальний вплив на захист та інших його учасників. <...>

ВИСНОВКИ

Курсова робота присвячена цивільно-правовому інституту авторського права в мережі Інтернет. Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження і складається з вступу, двох розділів, які охоплюють чотири параграфи, висновків, списку використаних джерел.

В роботі розкриваються питання пов'язані з визначенням поняття авторського права в мережі Інтернет; основних аспектів його правового регулювання; аналізуються основні способи захисту авторського права в мережі Інтернет; розкривається порядок його судового захисту тощо.

Таким чином, проаналізувавши ряд наукової літератури, чинне законодавство України та деяких зарубіжних країн ми логічно можемо зробити наступні висновки:

1. На сьогодні існує значна кількість нормативних актів національного та міжнародного рівнів, що регулюють правовідносини стосовно авторських прав. Але через особливості функціонування Інтернету, а саме; анонімності користувачів, екстериторіального характеру, свобод та швидкості поширення інформації - порушення авторських прав стало настільки буденним і поширеним явищем, що особа, вчиняючи протиправні дії, просто не усвідомлює їх сутності, а навпаки гадає, що діє в рамках закону. Окреслюючи проблеми недосконалості юридичних норм для захисту прав автора чи правовласника в Інтернеті, доцільно вказати на неможливість застосовувати деякі норми через згадані вище причини, чи відсутність таких норм взагалі. При цьому, необхідно усвідомлювати неможливість чи проблеми застосування діючого «copyright-законодавства» в правовідносинах, що виникають і протікають у мережі Інтернет.

2. Досвід іноземних країн у застосуванні спрощених механізмів захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет свідчить про наявність значних вад вказаних моделей та відсутність системи, що найбільш гармонічно поєднала б з одного боку нові особливості передачі інформації у мережі Інтернет та межі застосування виключних прав, з іншого - забезпечила інтереси користувачів, зокрема, вільне використання об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет для власної творчої діяльності без комерційної мети.

3. Найбільш доцільним механізмом прискореного захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет, на наш погляд, є введення спеціального адміністративного порядку розгляду суперечок. <...>

5. Важливим є внесення змін до законодавства щодо порядку розкриття персональної інформації у судовому порядку, якщо вказане необхідне для захисту економічного добробуту, прав людини, в тому числі авторського права і суміжних прав, а також стосовно зобов'язань та відповідальності осіб, які отримали таку інформацію.

ВИСНОВКИ

На підставі вищевикладеного доходимо таких висновків:

1. Договір контрактації сільськогосподарської продукції - це самостійний вид договору, якому притаманні спеціальні юридичні ознаки й окрема правова регламентація, що обумовлюється особливостями виробництва, збереження, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні законодавство, яке регулює договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції, потребує вдосконалення на рівні спеціального нормативно-правового акта - майбутнього Аграрного кодексу України, у якому поряд із поняттям договору контрактації сільськогосподарської продукції необхідно навести норми, які визначатимуть його предмет та об'єкт, істотні умови такого договору. <...>

4. Об'єктом договору контрактації сільськогосподарської продукції є сільськогосподарська продукція, яка самостійно вирощена виробником такої продукції у процесі виконання договору контрактації. Сільськогосподарська продукція для цілей договору може піддаватись обробці та переробці силами та засобами виробника без використання додаткових складових (не сільськогосподарської продукції), які можуть стати невід'ємною частиною такої сільськогосподарської продукції.

Під поняттям «предмет договору контрактації сільськогосподарської продукції» слід розуміти зобов'язання сторін договору з виробництва та передачі з однієї сторони, отримання та оплати сільськогосподарської продукції - з іншої, та сукупність взаємних цілеспрямованих дій осіб, які спрямовані на виробництво та передання виробником об'єкта договору, а також прийняття та оплату продукції заготівельником.

4. З метою узгодженості регулювання договірних відносин контрактації сільськогосподарської продукції доцільно:

доповнити статтю 713 ЦК України окремим пунктом такого змісту: сільськогосподарська продукція для цілей договору контрактації має бути вирощена, виготовлена, вироблена, перероблена або оброблена виробником такої продукції у процесі виконання договору. Переробка та обробка продукції має бути здійснена виробником власними або орендованими засобами переробки чи обробки;

закріпити у ст. 713 ЦК України обов'язок контрактанта сприяти виробникові у виробництві продукції;

виключити пункт 1 статті 272 ГК України, внаслідок чого буде розширено сферу застосування положень Господарського кодексу про контрактацію у приватноправових відносинах.

5. Права та обов'язки сторін договору контрактації сільськогосподарської продукції можна поділити на три групи: <...>

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ

Дискусії щодо проблем поняття «джерело права» розпочалися ще в 40-і роки ХХ ст., коли під ним розумівся «той спосіб, яким правилу поведінки державною владою надається загальнообов'язкова сила» [1, 173], або коли під джерелом права в широкому смислі розумілася «диктатура робочого класу, тобто Радянська влада», а в спеціальному смислі – «законодавчі норми» [2, 15].

Ще в 1946 році С.Ф. Кечек'ян висловлював думку, що термін «джерело права» належить до найбільш незрозумілих у теорії права. «Немає не тільки загальноприйнятого визначення цього поняття, – відзначав учений, – але навіть спірним є сам смисл, у якому визначаються слова «джерело права» [3, 3]. Слід погодитися із В.Л. Костюком, який вважає, що в правовій літературі немає одностайності щодо поняття та структури джерел права, в тому числі і трудового [4, 7].

Незважаючи на значний інтерес до цієї проблеми правознавців, до сьогодення питання про джерела права залишаються недостатньо вивченими й належним чином проаналізованими. На цю обставину, зокрема, звертає увагу П.С. Пацурківський, який, досліджуючи джерела фінансового права, зазначає, що ця проблема «дуже відстала від потреб як практики фінансової діяльності, так і фінансово-правової теорії і перебуває на тому рівні розвитку, якого досягла ще майже півстоліття тому» [5, 46-48].

До уваги студентів!

Пояснення: посилання на літературу ([1, с.173], [2, с.15], [3, 3], [4, 7], [5, с.46-48] і т. ін.): 1 цифра - номер джерела у списку використаних джерел; цифра після коми - номер сторінки (сторінок).

При такому оформленні посилань список використаних джерел додається за додатками № 21, 22

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ВІНОСОК

Дискусії щодо проблем поняття «джерело права» розпочалися ще в 40-і роки ХХ ст., коли під ним розумівся «той спосіб, яким правилу поведінки державною владою надається загальнообов'язкова сила»⁷, або коли під джерелом права в широкому смислі розумілася «диктатура робочого класу, тобто Радянська влада», а в спеціальному смислі – «законодавчі норми»⁸.

Ще в 1946 році С.Ф. Кечек'ян висловлював думку, що термін «джерело права» належить до найбільш незрозумілих у теорії права. «Немає не тільки загальноприйнятого визначення цього поняття, – відзначав учений, – але навіть спірним є сам смисл, у якому визначаються слова «джерело права»⁹. Слід погодитися із В.Л. Костюком, який вважає, що в правовій літературі немає одностайності щодо поняття та структури джерел права, в тому числі і трудового¹⁰.

Незважаючи на значний інтерес до цієї проблеми правознавців, до сьогодення питання про джерела права залишаються недостатньо вивченими й належним чином проаналізованими. На цю обставину, зокрема, звертає увагу П.С. Пацурківський, який, досліджуючи джерела фінансового права, зазначає, що ця проблема «дуже відстала від потреб як практики фінансової діяльності, так і фінансово-правової теорії і перебуває на тому рівні розвитку, якого досягла ще майже півстоліття тому»¹¹.

До уваги студентів!

Пояснення: при такому оформленні виносок список використаних джерел додається за додатком № 22

⁷ Голунский С.А. Теория государства и права: учебник / Голунский С.А., Строгович М.С. – М.: Политиздат, 1940. – С.173.

⁸ Гражданский процесс: учебник для юрид. высш. учеб. завед. – М.: Госюриздат, 1948. – С.15.

⁹ Кечекьян С.Ф. О понятии источника права / Кечекьян С.Ф. // Учен. зап. МГУ: тр. юрид. фак. – М.: Изд-во МГУ, 1946. – Вып. 116. – Кн. 2. – С.3.

¹⁰ Костюк В.Л. Джерела трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Костюк В.Л.; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – С.7.

¹¹ Пацурківський П.С. Проблеми теорії фінансового права / Пацурківський П.С. – Чернівці: Чернівецьк. держ. ун-т, 1998. – С.46.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року №1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - №6. - Ст.56.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 42. - Ст. 522.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року №1618-ІV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - №40-42. - Ст.492.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - №43. - Ст.214.
5. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних: Закон України від 23.03.2000 року № 1587-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - №24. - Ст.183.
6. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 року № 3759-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - №10. - Ст.43.
7. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 року № 1280-ІV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - №12. - Ст.155.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав: проект Закону України № 6523 від 15.06.2010 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webpro3511=37985.
9. Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: Постанова Кабінету міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1756 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1756-2001-%EF>.
10. Про веб-сайт як об'єкт авторського права: Лист державного департаменту інтелектуальної власності від 22.01.2007 року №16-14/231 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc>.
11. Про використання як доказів документів, підготовлених за допомогою електронно-обчислювальної техніки: Інструктивні Вказівки Державного Арбітражу СРСР №І-1-4 від 29.06.1979 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/79.
12. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 5 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ligazakon.ua>.
13. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. Парижский акт от 24 июля 1971 года, измененный 2 октября 1979 года. Женева: ВОИС, 1990. - Ст. 2(1).
14. Горбань О. Правопорушення в мережі Інтернет. Засоби доказування в господарському процесі / О. Горбань // Юр. радник. - 2008. - №6(26) [Ел. ресурс]. Режим доступу: www.yurradnik.com.ua/stride/urt=679.

15. Гура М.В. Особливості застосування авторського права до Інтернет-сайту / М.В. Гура // Юрид-ний вісник України. - 2005. - №45. - С.15-18.
16. Еннан Р. Проблеми правової охорони інтелектуальної власності / Р. Еннан // Інтелектуальна власність. - 2012. - №10. - Ст.42-50.
17. Майданик Н.І. Сайт у мережі Інтернет як невизнаний об'єкт права інтелектуальної власності / Н.І. Майданик // Цивілістичні читання з проблем права інтелектуальної власності, присвячені пам'яті професора О.А. Підпригори: Зб. наук. доповідей та статей. - К.:ТОВ «Лазуріт-Поліграф». - 2008. - С.182-183.
18. Мамчур Л. Розміщення твору в мережі Інтернет як спосіб його використання / Л. Мамчур // Теорія і практика інтелектуальної власності. - 2011. - №3. - С.34 -40.
19. Пастухов О.М. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет: Дис... к.ю.н.: 12.00.03 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К., 2002. - 174с.
20. Пічкурова З.В. Проблеми охорони програмного забезпечення в Україні в контексті міжнародного досвіду [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_28/Statti/4PDF.pdf
21. Полегенька О.Р. Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта авторського права / О.Р. Полегенька // Часопис Академії адвокатури України. - 2012. - №1. - С.4-6.
22. Рудницька З.І. Правове регулювання створення та використання Інтернет-сайту як об'єкта авторського права / З.І. Рудницька // Часопис Академії адвокатури України. - 2012. - № 2. - С. 4.
23. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності: підручник / П.М. Цибульов. - Київ., 2005. - 226с.
24. Цивільний процес України: академічний курс: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] За ред. С.Я. Фурси. - К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. - 848с.
25. A Guide to the Digital Economy Act. - Mode of Access: www.pirateparty.org.uk/.../guide-digital-eco.
26. Court of Appeal of Düsseldorf, GRUR-RR 2009, 296, information on traffic data; German Federal Parliament, reasons for the Bill, BT-Drucks. 16/5048, p. 36.
27. Digital Economy Act, UK Government, April 8, 2010. Mode of Access: // www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/24/pdfs/ukpga_20100024_en.pdf
28. Draft Online Infringement of Copyright (Initial Obligations) (Sharing of Costs) Order 2011: Further information and submissions. - Mode of Access: www.publications.parliament.uk/pa/ld201011/ldselect/ldmerit/98/9802.htm
29. EX.UA: За что закрыли крупнейший файлообменник Украины // Ліга. Бізнес. Режим доступу: www.biz.liga.net/print/all/it/stati/2121260-ex-ua-zachto-zakryli-krupneyshiy-fayloobmen-nik-ukrainy.htm.
30. Loi favorisant la diffusion et la protection de la création sur Internet Loin 2009-669 du 12 juin 2009 // Переклад на англійську мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

1. Про електронний цифровий підпис: Закон України в редакції від 28.06.2015 року // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 36. - ст.276.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №№ 40-44. - Ст. 356.
3. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Узагальнення судової палати у цивільних справах Верховного Суду України [Електронний ресурс] режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
4. Про визнання договору дарування недійсним та про поновлення права власності на квартиру: Постанова судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 жовтня 2015 року справа № 6-202цс15 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9 [Електронний ресурс] режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/>
6. Щодо роз'яснень положень Цивільного кодексу України: – Лист // Мін'юст України, від 23.02.2004 № 8-11-19.

Наукова література

7. Гончаренко В.О. Безоплатні договори за цивільним законодавством України / В.О. Гончаренко // Актуальні проблеми держави і права. - 2012. - Вип. 56. - С. 239-245.
8. Городько П.П. Заповіт та договір дарування як способи розпорядження майном / П.П. Городько // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2012. - № 8. - С. 170-179.
9. Ісаєв А.М. До питання про форму договору дарування / А.М. Ісаєв // Проблеми законності. - 2013. - Вип. 122. - С. 49-56.
10. Ісаєв А.М. Дії та речі як предмет договору дарування / А.М. Ісаєв // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадського. - 2008. - Том 21(60). - № 2. - С.283-288.
11. Ісаєв А.М. Права та обов'язки дарувальника за Цивільним кодексом України / А.М. Ісаєв // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - 2013. - Вип. 26. - С.150-158.
12. Ісаєв А.М. Щодо змісту статті 721 Цивільного кодексу України // Проблеми цивільного права та процесу: Матеріали наук.-практ. конф., присвяч. Пам'яті проф. О.А. Пушкіна (22 травн. 2010 р.). -Х.:Нац. ун-т внутр. справ, 2010.-С.146-147.

13. Кузьмич О. Особливості правового регулювання договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи / О. Кузьмич. // Юридична Україна. - 2011. - Вип. 6. - С.68-72.
14. Ніколаєць Ю.М. Актуальні проблеми укладення та припинення договору дарування Ю.М. Ніколаєць // НАУ. - 2012 - С. 355-357. [Електронний ресурс] режим доступу: <http://readera.org>.
15. Оржицьке районне управління юстиції. Правові аспекти договору дарування - Оржиця, 2013 - С. 20.
16. Правовий статус та режим майна за договором дарування / Є. Клюєва // Вісник прокуратури: Загальнодержавне фахове юридичне видання. - 04/2006. - №4 . - С. 92-95 .
17. Фролов Ю.М., Турскова В.С. Проблеми правового регулювання договору дарування / Ю.М. Фролов, В.С. Турскова // Вісник Донецького національного університету. - Вип. 1 - 2012 - С. 244-245.
18. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького - Х.: Право. - 2011. - Т. 2. - 816 с.
19. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] / [С. С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С.С. Бичкової. - 3-те вид., змін, та допов. - К.: Алерта, 2014. - 496 с.
20. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О. В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика. - 3-те вид., перероб. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 1176 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 / В.Т. Бусел (уклад. і голов. ред.). – К.; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.
2. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант; пер. с нем. – СПб, 1993. – 556 с.
3. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981. – 445 с.
4. Оніщенко Н.М. Нормотактика як складова державної, правової політики / Н.М. Оніщенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 4 (126). – С. 37–42.
5. Агарков М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву / М.М. Агарков. – М.: Изд-во НКЮ СССР, 1940. – 192 с.
6. Тархов В.А. Ответственность по советскому гражданскому праву / В.А. Тархов. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1973. – С. 6–14.
7. Тархов В.А. Понятие юридической ответственности / В.А. Тархов // Правоведение. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1973. – № 2. – С. 32–38.
8. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе / В.М. Горшенев. – М.: Юрид. лит., 1972. – 212 с.
9. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Колектив авторів; відп. ред. Ю.В. Баулін. – Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. – 424 с.
10. Відповідальність у приватному праві: монографія / І. Безклубий, Н. Кузнєцова, Р. Майданик та ін. – К.: Грамота, 2014. – 416 с.
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356 (зі змінами).
12. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность / С.Н. Братусь. – М.: Юридическая литература, 1976. – 239 с.
13. Самощенко И.С. Ответственность по советскому законодательству / И.С. Самощенко, М.Х. Фарукшин. – М.: Юрид. лит., 1971. – 239 с.
14. Малеин Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность / Н.С. Малеин. – М.: Юрид. лит., 1985. – 148 с.
15. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцовой, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
16. Канзафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореферат дис. д.ю.н. / І.С. Канзафарова; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2007. – 36 с.
17. Алексеев С.С. Проблемы теории права / С.С. Алексеев. – Т.1. – Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1972. – 395 с.

18. Иоффе О.С. Избранные труды: В 4-х т. / О.С. Иоффе. – Т.1. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 574 с.
19. Канзафарова І.С. Санкція і відповідальність у цивільному праві (проблема співвідношення) / І.С. Канзафарова // Держава і право – 2003. – Вип. 22. – С. 257–260.
20. Гугель А.С. Неустойка серед інших видів забезпечення виконання зобов'язань / А.С. Гугель // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми цивільного права та процесу». – Х., 2007. – С. 340–341.
21. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: навч. посіб. / В.В. Луць. [2-е вид., перероб. і доп.]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 480 с.
22. Мороз О.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення сторонами умов договору / О.В. Мороз // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – Вип. 45. – С. 1–7.
23. Шевченко Я.Н. Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций / Я.Н. Шевченко, А.А. Собчак, В.В. Луць [и др.]. – К.: Наукова думка, 1988. – 280 с.
24. Відповідальність юридична // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Юридична думка, 2012. – С. 109.
25. Майданик Р. Цивільно-правова відповідальність в контексті економічного аналізу права України / Р. Майданик // Юридичний журнал. – № 2014. – № 3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/4029>.
26. Канзафарова І.С. Теорія цивільно-правової відповідальності: монографія / І.С. Канзафарова. – Одеса: Астропринт, 2006. – 261 с.
27. Пугинский Б.И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях / Б.И. Пугинский. – М.: Юрид. лит., 1984. – 212 с.
28. Грибанов В.П. Ответственность за нарушение гражданских прав и обязанностей / В.П. Грибанов. – М.: Знание, 1973. – 146 с.
29. Ульянова Г.О. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату / Г.О. Ульянова. – Одеса: видавець Букаєв, 2015. – 348 с.
30. Ківалова Т.С. Принципи та функції цивільно-правової недоговірної відповідальності / Т.С. Ківалова // Митна справа. – 2010. – №4 (70). – С. 72–80.
31. Примак В.Д. Суть і «сутності» цивільно-правової відповідальності / В.Д. Примак // Юридична Україна. – 2003. – № 3. – С. 39–40.
32. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: монографія / І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. – К.: Грамота, 2014. – 448 с.
33. Смирнов В.Т. Общие учения о деликтных обязательствах в советском гражданском праве / В.Т. Смирнов, Л.Л. Собчак. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. – 278 с.

34. Кузьменко О.В. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки в українській та російській цивілістиці / О.В. Кузьменко // Переяславская рада: ее историческое значение и перспективы развития восточнославянской цивилизации. – Харьков, 2010. – С. 248–251.
35. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: навч. посібник / Р. О. Стефанчук. – К.: Прецедент, 2005. – 448 с.
36. Пиголкин А.С. Теория государства и права: учебник / А.С. Пиголкин. – М.: Юрайт, 2006. – 613 с.
37. Брагинский М.И. Комментарий части первой Гражданского кодекса Российской Федерации / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский, В.П. Звекон, Е.А. Суханов, К.Б. Ярошенко. – М.: Хозяйство и право, 1995. – 597 с.
38. Брагинский М.И. Договорное право: Общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: Статут, 1997. – С. 568.
39. Агарков М.М. Возникновение обязательств из причинения вреда // Гражданское право / Под ред. М.М. Агаркова и Д.М. Генкина. – М.: Юриздат, 1944. – Т. 1. – 419 с.
40. Яичков К.К. Система обязательств из причинения вреда в советском гражданском праве // Вопросы гражданского права. – М.: Изд-во МГУ, 1957. – С. 145-200.
41. Либба И.П. Ответственность железных дорог за целостность груза и срочность доставки. – М., 1924. – 88 с.
42. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности. – М., 1970. – 311 с.
43. Красавчиков О.А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. – М.: Юрид. лит., 1966. – 200 с.
44. Варкалло В. Об ответственности по гражданскому праву. – М.: Прогресс, 1978. – 328 с.
45. Дмитриева О.В. Ответственность без вины в гражданском праве: Автореферат дисс. ... канд. юрид. наук. – С.-Петербург, 1996. – 21 с.
46. Зобов'язання із заподіяння шкоди // Цивільне право України. У 2 кн. / О.В. Дзера, Д.В.Боброва, А.С. Довгерт та ін. – К.: Юрінком, 2002. – С. 504–566.
47. Денисов А.И. Общая теория правонарушения и ответственности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1983. – 145 с.
48. Никифорак В.М. Страхування цивільної відповідальності за якість продукції // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 131. – 2002. – С.55–57.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З КУРСОВОЇ РОБОТИ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ

Шкала відповідності балів національній системі оцінювання:

- 90-100 балів – відмінно (A)
 82-89 балів – дуже добре (B)
 75-81 балів – добре (C)
 66-74 балів – задовільно (D)
 60-65 балів – задовільно (E)
 0-59 балів – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

Модуль 1

Підготовка курсової роботи

№ п/п	Вид навчальної роботи	Максимальна к-сть балів
1	Своєчасність вибору теми курсової роботи	2
2	Своєчасність розроблення та погодження з науковим керівником плану курсової роботи	3
3	Збір необхідних для написання курсової роботи матеріалів та їх опрацювання	10
4	Дотримання графіка написання курсової роботи	5
5	Урахування зауважень наукового керівника	10
6	Здача в установлені строки курсової роботи на кафедрі	5
7	Відповідність змісту курсової роботи обраній темі, дотримання встановлених правил її оформлення, допуск її до публічного захисту	40
	Усього за модулем	75

Модуль 2

Захист курсової роботи

№ п/п	Вид навчальної роботи	Максимальна к-сть балів
1	Зовнішнє оформлення курсової роботи та відповідність її структури встановленим вимогам	5
2	Виступ студента на публічному захисті	10
3	Відповіді студента на запитання членів комісії і присутніх осіб та на зауваження наукового керівника, що зазначені у відгуку	5
4	Апробація курсової роботи	3
5	Зовнішній вигляд студента та дотримання ним процедури публічного захисту курсової роботи	2
	Усього за модулем	25

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ «ВІДМІННО» (ECTS (90-100 б) – А)

Вступ. Дано обґрунтування вибору даної теми, визначені її актуальність, мета та завдання, об'єкт та предмет дослідження, з'ясовані його методологія та методи, а також ступінь наукової розробки обраної теми. Окреслені теоретична база та нормативна основа курсової роботи. У разі вивчення судової практики необхідно визначити емпіричну базу.

Основна частина. Зміст основної частини відповідає плану курсової роботи та свідчить про дослідження студентом значної кількості (не менше 25) інформаційних джерел (як вітчизняних, так і зарубіжних авторів). Основні поняття та визначення сформульовані шляхом аналізу та логічного структурування опрацьованих джерел інформації. Узагальнення та висновки по кожному розділу повинні відповідати викладеному змісту, тобто бути логічним завершенням, проведеного в цьому розділі дослідження.

Висновки. Сформульовані адекватні, логічні та конкретні висновки всієї курсової роботи. Чітко сформульоване власне бачення (точка зору) проблеми з теми дослідження, а також продемонстроване особисте розуміння можливості удосконалення або зміни усталених теорій, які сприятимуть правозастосуванню тієї чи іншої норми.

Додатки повинні включати інформаційні джерела, які відіграють роль доповнення (підтвердження або спростування та ін.) предмета дослідження і які не ввійшли до основного тексту. За своїм змістом додатки використані як допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття курсової роботи: процесуальні документи (їх копії), а також схеми, таблиці, описання приватних методик та результатів соціологічного, економічного, психологічного досліджень.

Мова та стиль викладення. Курсова робота виконується виключно українською мовою. Цитати, вміщені в основний зміст роботи, повинні бути перекладені українською мовою. Спосіб написання – поєднання академічного (абстрактне, теоретичне спрямування дослідження), ділового (який стосується суті справи, її реалізації; сприятливий, корисний для пізнання) та практичного (зв'язок з життєвими, реальними потребами, можливостями; важливий для життя та пов'язаний із застосуванням на практиці знань у певній галузі) стилів. Використана термінологія має відповідати галузі, у якій проводиться дослідження. Посилання та цитати повинні бути грамотно оформлені, наведені адекватно тексту та збігатися з оригіналом (офіційним виданням). Зовнішній вигляд роботи охайний.

Оформлення. Згідно з методичними рекомендаціями щодо написання курсових робіт студентами.

«ДУЖЕ ДОБРЕ» (ECTS (82-89 б) – В; «ДОБРЕ» (75-81 б) – С)

Вступ. Дано обґрунтування вибору даної теми, визначені її актуальність, мета та завдання, об'єкт та предмет, з'ясовані методологія та методи дослідження, а також ступінь наукової розробки теми дослідження. Окреслені теоретична база та нормативна основа курсової роботи. У разі вивчення судової практики необхідно визначити емпіричну базу. Однак, спостерігається неточність (неузгодженість), не повна обґрунтованість та/або неповнота формулювань.

Основна частина. Зміст основної частини відповідає плану курсової роботи та свідчить про дослідження студентом значної кількості (не менше 25) інформаційних джерел (як вітчизняних, так і зарубіжних авторів). Основні поняття визначені. При опрацюванні та аналізі джерел інформації спостерігаються помилки та/або неточності логічного структурування змісту (тексту) роботи. Не завжди має місце критичний аналіз дослідженого матеріалу та формулювання власного ставлення до отриманої інформації. Зроблені узагальнені або часткові висновки до кожного розділу.

Висновки. Сформульовані узагальнені висновки по темі курсової роботи. Поверхнево або нечітко виражена власна точка зору та/або власне бачення на визначену проблему (предмет дослідження). Автором продемонстроване розуміння можливості використання результатів проведеного дослідження на практиці, однак не визначені способи їх впровадження.

Додатки повинні включати інформаційні джерела, які відіграють роль доповнення (підтвердження або спростування та ін.) предмета дослідження і які не ввійшли до основного тексту. За своїм змістом додатки використані як допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття курсової роботи: процесуальні документи (їх копії), а також схеми, таблиці, описання приватних методик та результатів соціологічного, економічного, психологічного досліджень.

Мова та стиль викладення. Курсова робота виконується виключно українською мовою. Цитати, вміщені в основний зміст роботи, повинні бути перекладені українською мовою. Спосіб написання – поєднання академічного (абстрактне, теоретичне спрямування дослідження), ділового (який стосується суті справи, її реалізації; сприятливий, корисний для пізнання) та практичного (зв'язок з життєвими, реальними потребами, можливостями; важливий для життя та пов'язаний із застосуванням на практиці знань у певній галузі) стилів. Використана термінологія має відповідати галузі, у якій проводиться дослідження. Посилання та цитати повинні бути грамотно оформлені, наведені адекватно тексту та збігатися з оригіналом (офіційним виданням). Зовнішній вигляд роботи охайний. Однак, можуть мати місце невідповідність джерела у посиланні з офіційним виданням, граматично або стилістично неправильно оформлені (перекладені) цитати.

Оформлення. Відповідає майже всім методичним рекомендаціям щодо написання курсових робіт студентами Чернігівського національного технологічного університету усіх форм навчання.

«ЗАДОВІЛЬНО» (ECTS (66-74 б) – D; (60-65 б) – E)

Вступ. Зроблена спроба обґрунтування актуальності теми, мети і завдань курсової роботи, предмета та методів дослідження. Може бути повністю або частково відсутнє визначення об'єкта та предмета дослідження курсової роботи, не сформульовані методологія та методи дослідження, а також ступінь наукової розробки теми дослідження, не окреслені теоретична база та нормативна основа курсової роботи.

Основна частина. Зміст основної частини не повністю відповідає плану курсової роботи. Використана недостатня кількість інформаційних джерел (однак, не менше 10). Основні поняття та визначення сформульовані. Зазначені джерела опрацьовані неповністю, інформація проаналізована недостатньо, оскільки відсутній критичний аналіз та власне ставлення до дослідженого матеріалу. Існують логічні помилки при дослідженні. Після кожного розділу мають місце поверхові узагальнення та висновки або висновки відсутні взагалі (до деяких розділів висновки можуть бути відсутні взагалі).

Висновки. Зроблена спроба сформулювати загальні висновки. Власна точка зору (власне ставлення) з приводу існуючих поглядів на визначену проблему (предмет дослідження) виражена слабо, нечітко. Автор не показав свого бачення щодо можливості втілення вивченої теорії на практиці або показав можливість використання результатів проведеного дослідження на практиці, однак не визначив можливі способи їх впровадження.

Додатки оформлені з помилками або мають неточності при перекладі цитат українською мовою.

Мова та стиль викладення. Курсова робота виконується виключно українською мовою. Стиль написання курсової роботи не витриманий. Термінологія використана неправильно чи необґрунтовано. Посилання та цитати не відповідають змісту або оформлені неграмотно. Курсова робота являє собою, як правило, переказ. Спостерігається компіляція (несамостійна наукова робота, яка заснована на використанні чужих досліджень чи творів) або плагіат (оприлюднення повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору).

Оформлення. Зовнішній вид роботи задовільний. Не відповідає всім методичним рекомендаціям щодо написання курсових робіт студентами (помилки, неточності при оформленні бібліографії та додатків, не дотриманий рекомендований обсяг роботи).

«НЕЗАДОВІЛЬНО» (ECTS (0-59 б) – FХ

Вступ. Відсутнє обґрунтування вибору теми. Актуальність розкрита частково або не розкрита взагалі. Мета, завдання, об'єкт та предмет курсової роботи не визначені. Не сформульовані методологія та методи дослідження, а також ступінь наукової розробки теми дослідження. Не окреслені теоретична база та нормативна основа курсової роботи.

Основна частина. Недостатня кількість використаної літератури (менше 10). Алогічність тексту роботи, тобто логіка викладення змісту курсової роботи відсутня або має слабе внутрішнє обґрунтування. Відсутнє критичне осмислення прочитаних та опрацьованих інформаційних джерел. Власні думки не сформульовані. Відсутні узагальнення та висновки до кожного розділу.

Висновки. Висновки або відсутні, або нелогічні, або не відповідають змісту роботи (меті, завданням дослідження). Власна точка зору з приводу спірних або усталених питань предмета дослідження не висловлена. Автор не робить висновків про можливість впровадження дослідженої теорії у практику або про удосконалення існуючого законодавства на підставі вивченої (дослідженої) теорії.

Додатки. Курсова робота містить мало або взагалі не містить додатків за умови, що їх наявність є необхідною для доповнення (підтвердження або спростування) предмета дослідження.

Мова та стиль викладення. Курсова робота виконується виключно українською мовою. Стиль написання курсової роботи не витриманий. Відсутні посилання на джерела. Термінологія використана неправильно чи необґрунтоване. Спостерігається компіляція або/та плагіат.

Оформлення. Зовнішній вид роботи задовільний. Основні вимоги щодо оформлення не дотримані. Бібліографічні джерела та додатки оформлені з великою кількістю помилок. Не дотриманий рекомендований обсяг курсової роботи.

Примітка: особам, які не виконали курсову роботу, або за змістом вона не відповідає темі, виставляється оцінка F.